

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Greta Michalkevičiūtė
INTERMEDIALIŲ LITERATŪROS STUDIJŲ PROGRAMA

**Svetimas miestas lietuvių moterų romanuose: Akvilinos Cicėnaitės „Anglų kalbos žodynas“ ir
Vitos Vilimaitės Lefebvre Delattre „Kvėpuoti kitais“**
Magistro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Inga Vidugirytė-Pakerienė

Vilnius
2025

Greta Michalkevičiūtė, *Svetimas miestas lietuvių moterų romanuose: Akvilinos Cicėnaitės „Anglų kalbos žodynas“ ir Vitos Vilimaitės Lefebvre Delattre „Kvėpuoti kitais“/ A Foreign City in Lithuanian Women's Novels: Akvilina Cicėnaitė's "Anglų kalbos žodynas" and Vita Vilimaitė Lefebvre Delattre's "Kvėpuoti kitais"*. Magistro darbas, vadovė doc. dr. Inga Vidugirytė-Pakerienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2025, 55 p.

Raktiniai žodžiai: Akvilina Cicėnaitė, Vita Vilimaite Lefebvre Delattre, Sidnėjus, Paryžius, miesto romanas, moteris, erdvė, vieta, erdvinis įvykis.

Anotacija: Derinant literatūros geografijos, kritinės feministinės geografijos bei feministinės kritikos koncepcijas, magistro darbe analizuojami lietuvių moterų miesto romanai: Akvilinos Cicėnaitės *Anglų kalbos žodynas* (2022) ir Vitos Vilimaitės Lefebvre Delattre *Kvėpuoti kitais* (2021). Pirmajame darbo skyriuje svarstoma miesto samprata literatūroje, išryškinama feministinė kritikos svarba moterų miesto romanams tyrinėti, pristatoma romano, kaip erdvinio įvykio samprata. Antrajame skyriuje pateikiama romanų analizė, gilinantis į tai, kokia yra pagrindinių romano veikėjų moterų sąveika su svetimu miestu. Ryškinama, kas romanuose kuria erdvę, kokios yra veikėjų įsivietinimo strategijos. Remiantis analize, pateikiamos Sidnėjaus ir Paryžiaus kaip vietos-erdvinio įvykio lietuvių literatūroje schemas, kuriose atvaizduoti skirtingi romaną kaip erdvinį įvykį sukuriantys sluoksniai. Išvadose palyginama abiejų romanų miesto literatūrinė raiška bei autorių erdvės rašymo strategija.

Keywords: Akvilina Cicėnaitė, Vita Vilimaite Lefebvre Delattre, Sydney, Paris, city novel, woman, space, place, space event.

Annotation: Combining the concepts of literary geography, feminist geography, and feminist critiques, this master's thesis analyses Lithuanian women's urban novels: Akvilina Cicėnaitė's *Anglų kalbos žodynas* (2022) and Vita Vilimaitė Lefebvre Delattre's *Kvėpuoti kitais* (2021). The work's first chapter discusses the city concept in literature, highlights the importance of feminist criticism for the study of women's urban novels, and introduces the concept of a novel as a spatial event. The second chapter provides an analysis of both novels, delving into the interaction of the main female characters with the city, while considering what creates space in the novel, what strategies of emplacement are used by the characters. Based on the analysis, Sydney and Paris are presented as literary spatial events. The conclusions compare the strategies of space writing characteristic of both authors. The conclusions compare the literary expression of the city in both novels and the authors' strategy of space writing.

SANTRAUKA

Derinant literatūros geografijos, kritinės feministinės geografijos bei feministinės kritikos koncepcijas, magistro darbe analizuojami lietuvių moterų užsienyje parašyti miesto romanai: Akvilinos Cicėnaitės *Anglų kalbos žodynas* (2022) ir Vitos Vilimaitės Lefebvre Delattre *Kvėpuoti kitais* (2021). Romanų rašymo metu Cicėnaitė gyvena Sidnėjuje, o Lefebvre Delattre – Paryžiuje. Autorių susidūrimas su kita kultūra bei aplinka paskatino parašyti kūrinius, kuriuose pagrindinė veikėja, susidūrusi su svetimu miestu, siekia jame įsivietinti. Šis magistro darbas yra pirmasis bandymas analizuoti moterų miesto patirtis remiantis tarpdisciplinine literatūros ir geografijos mokslų prieiga.

Magistro darbe svetimas miestas traktuojamas ne kaip fonas ar talpa siužetui skleistis, bet kaip pasakotojų noro užmegzti ryšį su vieta objektas. Remiantis geografijos teorija, miestas suprantamas kaip nuolatos kintanti, ryšių ir susidūrimų formuojama erdvė. Miesto erdvė kūriniuose atkurama individualaus moterų žvilgsnio ir patyrimų dėka. Prisijaukinti nepažįstamą miestą veikėjos bando vaikščiodamos, keliaudamos, kurdamos ryšius su kitais veikėjais ir reflektuodamos savo patirtis. Pagrindinėms veikėjoms ir pasakotojoms tyrinėjant miestus, ar keliaujant už jų ribų, atsiskleidžia vis daugiau vietų ir su jomis susijusių istorijų. Erdvė šiuose romanuose atkurama visapusiškai, pasitelkiant ne tik matymą, bet ir klausą, lytėjimą, skonį ir kvapą.

Darbo tikslas – atskleisti pagrindinių veikėjų moterų santykį su svetimu miestu, taip išryškinant autorių erdvės rašymo strategijas.

Teorinėje dalyje svarstoma miesto samprata literatūros geografijoje, išryškinama feministinės kritikos svarba moterų miesto romanams tyrinėti, pristatoma romano kaip erdvinio įvykio samprata. Šiuolaikinė geografinė perspektyva siūlo miestą suvokti ne kaip aprašomus skaitytojams atpažįstamus objektus (gatves, architektūrinius statinius, paminklus), o kaip atvirus erdvinius darinius, literatūroje formuojamus individualaus veikėjų patyrimo. Miestas literatūroje – tai *trečioji erdvė*, atsirandanti iš miesto ir tikrų autoriaus patyrimų ir kūrybos sąveikos.

Moters ir svetimo miesto sąryšis romanuose analizuojamas antrojoje magistro darbo dalyje. Šioje dalyje išskiriama, kas kūriniuose formuoja erdvę. Gilinant į tai, kokia yra pagrindinių romano veikėjų sąveika su miestu, jų patyrimai, pojūčiai. *Anglų kalbos žodyne* miestas yra „prisijaukinamas“ išsprendus vidinį pagrindinės veikėjos konfliktą. *Kvėpuoti kitais* veikėjos miesto patyrimas yra ribojamas priskirtų socialinių vaidmenų, imigrantės statuso. Romanuose Sidnėjaus ir Paryžiaus erdvė yra daugiasluoksnė. Ji formuojama rašymo, pagrindinių veikėjų erdvinių praktikų, socialinių vaidmenų, globalių ir vietinių procesų, laiko. Remiantis analize, pateikiamos Sidnėjaus ir Paryžiaus kaip erdvinio įvykio literatūroje schemas, kuriose išskiriami romanus kaip erdvinius

įvykius kuriantys sluoksniai: rašymas, erdvinė praktika, socialiniai vaidmenys, globalūs ir vietiniai procesai, laikas.

Remiantis atlikta *Anglų kalbos žodyno* ir *Kvėpuoti kitais* analize, galima teigti, kad erdvė šiuose romanuose yra ne tik vaizduoja miestus, bet ir kuria juos pačiu pasakojimu. Sidnėjus ir Paryžius – tai jusliškai patiriamos erdvės, nuolatos perkuriamos pasakojimo. *Anglų kalbos* žodyno erdvė suvokiama kaip tranzitinė. *Kvėpuoti kitais* erdvė tanki, ribojanti, formuojama naujų ryšių steigimo ir veikėjų sąveikos. Abu romanai gali būti traktuojami kaip unikalūs savęs rašymo per erdvę pavyzdžiai.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
TEORINĖ PRIEIGA	11
Miestas literatūroje: literatūros geografijos perspektyva.....	11
Miesto romanas kaip <i>erdvinis įvykis</i>	14
Miestas ir moteriškoji perspektyva.....	16
SVETIMAS MIESTAS LIETUVIŲ MOTERŲ ROMANUOSE: AKVILINOS CICĖNAITĖS <i>ANGLŲ KALBOS ŽODYNAS IR VITOS VILIMAITĖS LEFEBVRE DELATTRE KVĖPUOTI</i> KITAIS	18
<i>Anglų kalbos žodyno</i> Sidnėjus iš literatūros geografijos perspektyvos	18
<i>Anglų kalbos žodyno</i> geografinė erdvė	18
Žodynas kaip romano struktūros pagrindas.....	21
Įvairūs Sidnėjaus veidai.....	22
Sidnėjaus patyrimas.....	23
Kelionė: Sidnėjus iš kitur	25
Praeities namai.....	28
<i>Anglų kalbos žodyno</i> erdvė ir jos intertekstai	29
<i>Anglų kalbos žodyno</i> Sidnėjus kaip erdvinis įvykis	30
<i>Kvėpuoti kitais</i> Paryžius iš literatūros geografijos perspektyvos	32
<i>Kvėpuoti kitais</i> geografinė erdvė	32
Romano pasakotoja	35
Paryžius ir motinystė	37
Paryžius ir <i>kitas</i>	38
Ryšiai: Veikėjai-tiltai	40
Lietuva: tarp praeities ir dabarties	45
<i>Kvėpuoti kitais</i> erdvė ir potencialūs intertekstai.....	46
<i>Kvėpuoti kitais</i> Paryžius kaip erdvinis įvykis.....	47

IŠVADOS	49
ŠALTINIAI IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
SUMMARY	54

IVADAS

Šiame magistro darbe analizuojami romanai – *Anglų kalbos žodynas* ir *Kvėpuoti kitais* – tai moterų romanai, atsiskleidžiantys lietuvių emigrančių patirtis svetimame mieste. Akvilina Cicėnaitė 2012 metais persikraustė gyventi į Sidnėjų, apie kurį pasakoja savo romane, pasitelkdama kelionės po mažesnius Australijos miestus struktūrą. Vita Vilimaitė Lefebvre Delattre gyvena ir kuria Paryžiuje, kuris yra pagrindinė jos romano veiksmo vieta. Žiniasklaidoje publikuotuose interviu autorės atskleidžia, kad Sidnėjus ir Paryžius atvėrė naujas erdves pažinimui. Interviu su Dalia Cidzikaite Cicėnaitė teigia, kad romano idėja kilo mąstant apie „gyvenimo kitur neišverčiamumą“ (Cidzikaitė 2023). Tuo tarpu, Lefebvre Delattre interviu su Jolanta Kryževičiene tvirtina, kad jos kūrybos metodas artimas „etnografinės medžiagos rinkimui“ (Kryžavičienė 2022). Abu romanai sukurti užsienyje. Asmeninės Cicėnaitės ir Lefebvre Delattre patirtys svetimame mieste tapo abiejų romanų idėjos šaltiniu.

Šio magistro **darbo objektas** – moterų miesto romanai, kuriuose aprašoma moters įsivietinimo svetimame mieste ir savosios tapatybės (per)kūrimo patirtis.

Lietuvoje abu romanai sulaukė skaitytojų ir literatūros kritikų dėmesio. *Anglų kalbos žodynas* paskelbtas metų knyga. Skaitytojai išskiria, kad romanai *Anglų kalbos žodynas* ir *Kvėpuoti kitais* yra verti dėmesio ne tik dėl kalbos grožio, bet ir atsikleidžiančių biografinių ir geografinių temų. Eglė Mikulskaitė (2023) ir Laimantas Jonušys (2023) išskiria ne tik literatūrines, bet ir geografinės *Anglų kalbos žodyno* temas: 1) „skaitant romaną galima stebėti, kaip, plečiantis geografinėi erdvei, plečiasi pasakotojos mentalinė erdvė. Kas kita – Australijos žemyno istorija. Ji gausi konkretybių, todėl romanas labai įdomus iš antropologinės, geografinės perspektyvos (Mikulskaitė 2023); 2) Nenutrūkstanti sąsaja su Vilniumi, studijos Naujojoje Zelandijoje, jos vyro savotiškas likimas ir toks pat tolimas persikėlimas į Naująją Zelandiją bei paskui Australiją, vaizdingi pravažiuojamų miestelių eskizai su istorijos rakursais (Jonušys, 2023). Recenzijoje apie romaną *Kvėpuoti kitais* Eglė Frank pastebi, kad Paryžius yra ne tik fizinė, bet ir emocinė erdvė. O pagrindinės veikėjos Elenos bandymas pritapti svetimame mieste atskleidžia jos vidinį konfliktą tarp noro būti savimi ir baimės būti atstumta (2022). Teigiama skaitytojų percepcija leidžia formuoti prielaidas, kad šie romanai yra verti ne tik skaitytojų, bet ir tyrėjų dėmesio.

Romanų, kuriuose atsiskleidžia moters ir miesto sąveika, analizei yra perspektyvi **literatūros geografinės** (Hones 2014, 2022), **kritinės feministinės geografinės** (Rose 1993, Massey 1994, 2005) bei **feministinės kritikos** (Cixous 1976) interpretacinė prieiga. Feministinės geografinės ir feministinės kritikos laukas šiuo metu orientuojasi į moteris, kurios suvokiamos kaip marginalizuotų grupių atstovės. Pasirinktų romanų atveju svarbus pagrindinių veikėjų marginalumas, susijęs su jų imigrančių statusu. Reikia pabrėžti, kad šiame darbe tyrinėjant moterų

santykį su svetimu miestu moteriška perspektyva nėra suvokiama kaip priešingybė vyriškajai, o veikiau kaip galimybė išryškinti individualias ir unikalias miesto patirtis.

Pasak literatūros geografijos atstovės Sheilos Hones, miesto literatūrai tyrinėti gali būti taikomi įvairūs analitiniai metodai, tačiau jie turi būti paremti specifiniu geografiniu erdvės suvokimu. Hones savo analitinę perspektyvą grindžia geografinės Doreen Massey (1994, 2005) idėjomis apie erdvę. Massey svarsto apie erdvę išskirtinai geografiniame kontekste. Ji atmeta iki šiol vyravusį erdvės supratimą ir siūlo savo erdvės koncepciją. Erdvė, pasak jos, turėtų būti suvokiama kaip *daugialypė, nuolatos besikeičianti*, formuojama skirtingų *trajektorijų susidūrimų* (Massey 2005: 9). Svarstydamą apie erdvę Massey suformuoja ir naują vietos koncepciją. Kaip ir erdvė, vieta nėra uždara ir statiška. Ji siūlo vietą suprasti kaip „laikiną socioerdvinės sąveikos konfigūraciją“ (Massey 1994: 5).

Hones (2014) pritaiko Massey erdvės koncepciją studijoje apie Columo McCanno romaną *Taip sukasi pasaulis nuostabus* (2015). Ji parodo, kad erdvė literatūroje ne tik reprezentuojama, bet ir kuriama pasakojimo. Pasak jos, erdvė grožinėje literatūroje formuojama veikėjų, jų tarpusavio santykių ir atsiminimų, peripetijų, taip pat ir skaitytojo vaizduotės (Hones 2014: 74). Faktinė tikrovė, vis dėlto, prasiskverbia į grožinį tekstą. Konjunkcija tarp faktinės tikrovės ir fikcijos grožiniuose tekstuose formuoja hibridinį erdvės darinį, kurį Hones vadina *trečiąja erdve* (angl. *thirdspace*) (Hones 2014: 9; 66). Galima sakyti, kad Hones geografinės sąvokas bei trečiosios erdvės sampratą panaudodama literatūros analizei, kuria naujus analitinius įrankius, kurie leidžia gilintis į romano pasakojimo ir erdvės sąveiką. Hones idėjos siūlo tarpdisciplinišką erdvės literatūroje tyrinėjimo prieigą, apjungiančią socialinių ir humanitarinių mokslų kryptis (Hones 2014: 4). Reikėtų pabrėžti, kad išsamus Hones tyrimas apima ne tik literatūros tekstą, bet ir romano rašymo, publikavimo procesus, skaitytojų recepciją. Tokį platų dviejų romanų tyrimą riboja apimtis, todėl šiame magistro darbe koncentruojamasi tik į teksto lygmenį ir rašymo lygmenį, o publikavimo procesai ir skaitytojų recepcija aptariami kontekstiškai.

Moterų miesto romanų erdvė formuojama individualaus moterų žvilgsnio ir patyrimų. Kūniškos, juslėmis paremtos patirtys suponuoja itin intymų santykį su erdve. Todėl siekiant rekonstruoti Cicėnaitės ir Lefebvre Delattre erdvės rašymo strategijas svarbi yra ne tik Massey ir Hones plėtotą erdvės koncepcija, bet ir feministinė perspektyva. Massey ir Hones idėjas galima papildyti Helene Cixous feministinėmis įžvalgomis. Prancūzų autorė teigia, kad moterys savo tapatybę kuria per rašymą. Cixous moteriškąjį rašymą apibrėžia kaip *moters savęs rašymą* (pranc. *écriture féminine*), tai rašymas, kurio metu reiškiasi kūniška moters tapatybė, transformuojasi moters santykis su savimi ir kitu (Cixous 1976: 880). Moters savęs rašymas, pasak Cixous, pasižymi fragmentiškumu, dideliu emociniu krūviu, kūniškais patyrimais. Tik rašydamos, moterys gali kūnu išreikšti savo patyrimus, taip kartu gali pasipriešinti vyraujančioms tradicinėms rašymo

formoms bei *falocentrizmui* (angl. *phallocentric tradition*), „vyriškam“ žvilgsniui (Cixous 1976: 879). Analizuojamų romanų autorės yra moterys, romanuose svarstančios asmenines gyvenimo svetur patirtis, todėl tiek *Anglų kalbos žodynas*, tiek *Kvėpuoti kitais* gali būti traktuojami kaip moters savęs rašymo tekstai, kuriuose, tikėtina, galima atrasti unikalią pasakojimo struktūrą.

Jei savastis, kaip teigia Cixous, yra taki ir skleidžiasi per santykius, ją galima suprasti ir kaip veikiančią erdvinių ir socialinių ryšių tinklą, todėl moters savęs rašymas, kaip ir erdvės rašymas yra dinamiškas, kūrybiškas procesas. Taigi, galima spėti, kad Cixous idėjos įkvepia feministinės geografijos prieigą, kuri moterišką perspektyvą traktuoja kaip atsvarą standartiniam vojeristiniam (dažniausiai vyriškam) žvilgsniui. Taigi, Cicėnaitės ir Lefebvre Delattre romanai galimai gali būti traktuojami kaip atskleidžiantys unikalią perspektyvą ir unikalų mąstymą apie erdvę, kuris Hones yra apibūdinamas kaip *erdvės rašymas* (angl. *space writing*) (2014: 35–38).

Kita vertus, galima būtų svarstyti, ar Cicėnaitės ir Lefebvre Delattre miestų romanai galėtų būti traktuojami ir kaip unikalūs geografinis diskursas, apie kurį svarsto feministinės geografijos atstovė Gillian Rose. Pasak jos, geografijos mokslas ilgai buvo veikiamas maskulinistinio, tariamai objektyvaus žvilgsnio. Maskulinistinis požiūris ignoruoja tai, kaip lytis, socialinė padėtis ir disponuojama galia veikia erdvines patirtis ir mokslinio diskurso gamybą. Ji pabrėžia, kad moteriškoji perspektyva geografijos mokslo lauke dažnai užgožiama, todėl moteriškojo geografinio diskurso kūrimas yra itin svarbus ir gali būti traktuojamas net kaip rezistencijos priemonė prieš standartizuotą Vakarų geografijoje dominuojantį mąstymą (Rose 1993: 11–12).

Darbo naujumas, aktualumas. Pasak Žydronės Kolevinskienės, (trans)migracinės lietuvių literatūros tyrimai sulaukia vis daugiau dėmesio. Susidomėjimą diasporos kūryba lemia didėjanti užsienyje parašytų lietuviškų knygų pasiūla (Kolevinskienė 2016: 115). Remiantis Kolevinskienės tyrimu, paaiškėja, kad lyties aspektai diasporos tyrimuose kol kas neišskyra. Cicėnaitės *Anglų kalbos žodyne* besiskleidžiantį individo santykį su vieta svarsto Ineta Pulkauninkė, taikanti psichoanalitinę prieigą. Pulkauninkė teigia, kad emigravusių autorių kūryba pasižymi (savi)refleksija, o svetimas miestas dažnai personifikuojamas ir suvokiamas kaip priešiškas arba kažkas *kito* (Pulkauninkė 2024: 135–143). Moters ir erdvės sąveika ribotai paliesta Akvilės Kavaliauskaitės Papievio Paryžiaus romanų tyrime (2023), tačiau nei kituose Papievio kūrybos tyrimuose, nei minėtame Pulkauninkės straipsnyje lyties aspektai nesureikšminami. Dėl moters santykio su svetimumu miestu ir autorių rašymo savitumo galima būtų svarstyti, ar Cicėnaitės ir Lefebvre Dellatre romanai parašyti remiantis unikalia erdvės rašymo strategija.

Darbo tikslas – atskleisti pagrindinių veikėjų moterų santykį su svetimumu miestu bei išryškinti autorių erdvės rašymo strategijas.

Uždaviniai:

1. Remiantis Cixcous, Hones ir Massey darbais apsvarstyti teorines prieigas moterų miestų romanams tyrinėti.
2. Išanalizuoti ir aprašyti dviejų moterų romanų veikėjų santykį su svetimu miestu, aptarti jų įsivietinimo strategijas ir kaip šios strategijos susijusios su veikėjų tapatybe.
3. Palyginti svetimo miesto literatūrinę raišką Cicėnaitės ir Lefebvre Delattre romanuose *Anglų kalbos žodynas* ir *Kvėpuoti kitais*.

Miestas literatūroje: literatūros geografijos perspektyva

Pasak Ingos Vidugirytės, lietuvių literatūroje yra įprasta miestą atpažinti iš erdvės elementų reprezentacijos, t. y. „žodžiais įvaizdintų vietų“ (2024: 224). Remiantis tokiu požiūriu, miestas turėtų būti suvokiamas kaip foninė dekoracija, literatūros kūrinio veiksmo vieta. Tokia erdvės samprata apriboja erdvės literatūroje tyrinėjimo perspektyvą. Todėl Vidugirytė siūlo pasitelkti literatūros geografijos perspektyvą, išplėtotą Hones darbuose (2024, 2022). Hones pabrėžia, kad miestai literatūroje, nėra tik fonas įvykiams skleistis. Ji miestą traktuoja kaip besiformuojantį erdvinį darinį. „Miestas yra nuolatinės veiklos produktas, literatūroje kuriamas *socioerdvinių santykių, intertekstualumo ir daugybiškumo*“ (angl. *multiplicity*) (Hones 2014: 9). Minėtas sąvokas Hones taiko analizuodama Columo McCanno romaną *Taip sukasi pasaulis nuostabus*.

Verta pabrėžti, kad Hones perspektyva įkvėpta geografs Doreen Massey (1994, 2005) siūlomos erdvės koncepcijos. Geografė siūlo erdvę suvokti plačiau, nei senoji geografijos perspektyva. Pasako jos, „erdvė nėra tik veiksmo talpykla, o veikiau *dinamiškas, ryšių formuojamas, niekada nesibaigiantis procesas*“ (Massey 2005: 9). Massey koncepcija išsiskiria tuo, kad erdvė nėra neutrali terpė. Ji veikiama politinių (bei kitokių) galios santykių, kurie nulemia individo judėjimą, priklausymą bendruomenei arba galimybę nuo bendruomenės atsiskirti (Massey 2005: 4). Erdvė yra daugialypė, sudaryta iš skirtingų, vienu metu egzistuojančių, tačiau nebūtinai susiduriančių *trajektorijų, pasakojimų ir laikiškumų* (angl. *temporalities*) (Massey 2005: 10). Apibendrindama savo mintis Massey siūlo erdvę suvokti kaip „iki šiol įvykusių istorijų *vienalaikiškumą*“¹ (Massey 2005: 10). Siūlymas erdvę suvokti kaip heterogenišką, politiską bei formuojamą ryšių kartu siūlo platesnę erdvės tyrinėjimo perspektyvą. Massey koncepcija, kurią Hones pritaikė erdvei literatūroje tyrinėti, gali būti naudingas įrankis analizuojant, kaip lietuvių moterų romanuose funkcionuoja erdvė.

Taigi, remdamasi Massey, Hones analizuoja, kas McCanno romane apie Niujorką formuoja erdvę. Remdamasi nauju įrankiu, Hones išskiria, kad McCanno romane erdvė formuojama skirtingų veikėjų perspektyvų, praeities ir dabarties sąveikos, veikėjams reikšmingų daiktų, globalių procesų bei autoriaus perskaitytų tekstų (intertekstų) (2014: 35–68; 85–114). Hones išskiria, kad amerikiečių autoriaus romane esantys netikslumai, pavyzdžiui, plastikinio maišelio problema (“the plastic bag problem” (2014: 52–55)), funkcionuoja kaip *kirmgraužos*, jungiančios fikcinį tekstą su tikrove.

¹ Massey: „Perhaps we could imagine space as *simultaneity of stories-so-far*“ (Massey, 2004, p. 9).

Analizėje Hones nustato, kad bandydamas atkurti šeštojo dešimtmečio Niujorką, McCannas suklydo aprašydamas, kaip gatvėje plaikstosi plastikinis maišelis. Pasak Hones atlikto skaitytojų percepcijos tyrimo, šis netikslumas daliai skaitytojų pasirodė kaip realybės neatitinkanti klaida, neigiamai paveikusi skaitymo patirtį. Tuo tarpu kiti skaitytojai šio tikslumo nesureikšmino (Hones 2014: 55). Ši fikcijos ir faktinės tikrovės jungtis svarbi gryninant erdvės apibrėžimą. Jei literatūros kūrinys susiduria fikcija ir tikrovė, tuomet analizuojant grožinį kūrinį, miestas negali būti suvokiamas tik kaip tikrovės reprezentacija, ar tik kūrybinių autoriaus pastangų sukurta, su realybe nesusijusi, erdvė. Erdvę grožiniuose literatūros kūriniuose Hones traktuoja kaip hibridinę erdvę, kurioje susijungia faktinė tikrovė ir autoriaus kūryba. Šią hibridinę erdvę Hones vadina *trečiąja erdve* (angl. *thirdspace*) (2014, p. 66). Šį terminą Hones skolinasi Homi Bhabhos (1994) ir Edwardo Soja'os (1996) trečiosios erdvės koncepcijos, pritaikydama ją grožinio teksto analizei. Sekdama Massey, Hones suvokia erdvę kaip daugiasluoksnią ir daugialaikę, todėl joje vienu metu gali „vykti“ dabartis, praeitis ir ateitis (Hones 2014: 9).

Literatūros geografijai taip pat svarbi ir urbanistinė perspektyva. Straipsnyje apie Giedros Radvilavičiūtės miestą Vidugirytė pristato geografų Asho Amino ir Nigelo Thrifto urbanistinę viziją. Anot jų, miestų tyrimams nebepakanka lokalaus vietos suvokimo, nes miestas yra formuojamas savitą *ekologiją* produkuojančių gyvybės rūšių, gyvenančių skirtingais ritmais, skirtinguose žemės ir atmosferos sluoksniuose. Svarbu pabrėžti, kad šiuolaikinio miesto bendruomenės yra veikiamos nuolatinių globalių ir vietos pokyčių. Ypač svarbus vaidmuo tenka daiktams ir „socialinę sąveiką medijuojančioms priemonėms“ (Amin, Thirft 2002: 35; cit. Iš Vidugirytė 2024: 226). Hones tyrinėdame McCanno romane Niujorkas veikiamas rasinės segregacijos, ekonominės nelygybės ir pasaulinio terorizmo². Tuo tarpu raktų pakabukas, McCanno romane perduodamas vieno veikėjo kitam, tampa literatūrine priemone apjungiančių skirtingų veikėjų pasakojimus ir taip formuodamas veikėjų ryšius (Hones 2014: 63–66).

Pasak Amino ir Thrifto idėjas plėtojančios Ingos Vidugirytės,

[M]iestai tampa atvirais erdviniais dariniais, kuriuos skersai išilgai smelkia įvairūs mobilumai, žmonių, prekių, informacijų srautai. [...] [M]iestai tampa transnacionalinių ryšių ir sankirtų vietomis ir tolsta nuo modernistinio urbanizmo steigto lokalumo ir globalumo opozicijos. (Vidugirytė 2024: 225)

Tai lemia, kad šiuolaikiniams miesto literatūros tyrimams produktyvi naujoji urbanistinių tyrimų siūloma miestų koncepcija, kurią perėmė ir literatūros geografija (Vidugirytė 2024: 228). Literatūros geografijos prieiga, visų pirma, atsigręžia į tekstą ir svarsto kaip literatūros kūriniuose

² Romane aprašomas 2001 rugsėjo 11 d. Al-Qaeda teroristinis išpuolis Niujorke.

pasakojimas organizuoja erdvę, kokias reikšmes tai produkuoja. Todėl erdvė literatūros kūrinys nėra reprezentuojama, o parašoma, „kaip kasdienybės gyvenimo vyksmo vieta“ (Vidugirytė 2024: 222).

Taigi, naujojoje miesto ontologijoje įgyja svarbą tai, kas kasdienybės erdvėje vyksta tarp įvairių (žmogiškų ir nežmogiškų) veikėjų jų ryšių tinkluose, kaip tai dëliojasi į pasakojimus ir kaip pastarieji kuria erdvę ir vietas, atsirandančias dël įvykių jose ir nunykstančias įvykiams pasibaigus. (Vidugirytė 2024: 228)

Šie svarstymai suponuoja, kad miestas literatūroje galėtų būti suvokiamas kaip erdvė. Kita vertus, tai skatina svarstyti, kas tuomet literatūros geografinėje yra suvokiama kaip vieta bei kuo ji skiriasi nuo erdvės? Šį klausimą kelia ir Massey: „[j]ei stabili erdvė neegzistuoja, tai kur yra vieta, kas yra *čia*“ (Massey 2005: 139)?

Naująjį vietos terminą geografinės mokslų lauke taip pat konceptualizuoja Massey. Ji atmeta senąją Vakarų geografinės vietos koncepciją, pasak kurios:

[V]ieta yra fiksuota, esmiškai susijusi su subjektų tapatybėmis, priklausanti jiems pagal vienus ar kitus „įstatymus“, sustingdyta pavidaluose, kurie neleidžia pamatyti nuolatinės vietų kaitos, kylančios iš daiktų ir kūrų sąveikos. (Massey 2005: 141; cit. iš Vidugirytė 2024: 229)

Senoji geografinė samprata vietą suvokia kaip lokalią, žemėlapyje apibrėžtą, teritoriją. Toks vietos suvokimas suponuoja ribotumą, atsiskyrimą nuo pasaulio. Tai reiškia, kad griežtai apibrėžtose ribose gyvenanti bendruomenė gyvena atsiskyrusi nuo už ribų esančio pasaulio. Tačiau, kaip buvo minėta, šis požiūris nebetinka miesto literatūros tyrimams, kadangi tiek erdvė, tiek vieta yra veikiamos globalių procesų bei istorijos.

Taigi, Massey siūlo apie vietą svarstyti remiantis jos siūloma erdvės koncepcija. Jei erdvė yra nuolatos besiformuojantis tarpasmeninių santykių produktas, tai vieta yra konkreti tų santykių konfigūracija, tų istorijų susipynimas. Kitaip tariant, vieta yra skirtingų trajektorijų susidūrimų *čia* ir *dabar*, erdvinis-laikinis įvykis, visada turintis ryšį su platesniu pasauliu (Massey 2005: 130; 139–141; 155–156). Vieta visada suponuoja erdvę, todėl galima teigti, erdvė ir vieta viena kitą implikuoja.

Tačiau tai, kad „miestai tampa atvirais erdviniais dariniais, kuriuos skersai išilgai smelkia įvairūs mobilumai, žmonių, prekių, informacijų srautai (Amin, Thrift 2002: 3; cit. iš Vidugirytė 2024: 225), leidžia daryti prielaidą, kad miestai, analizuojamų romanų atveju, vis dëlto yra ne lokalios, statiškos vietos, o besitransformuojančios erdvės. Remiantis Massey, Aminu ir Triftu, miestas literatūroje galėtų būti apibrėžiamas kaip nuolatos besiformuojantis erdvinis darinys, skaitymo metu atsiskleidžiantis erdvinis-laikinis įvykis. Kaip pabrėžia Vidugirytė, „Literatūros

geografijoje erdvė, tai ne tik duotybė, apie kuria galima mąstyti, bet kartu ir *pats erdvės mąstymas* – procesas, kuriame erdvė yra artikuluojama“ (Hones 2025: 31; cit. iš Vidugirytė 2024: 229).

Miesto romanas kaip *erdvinis įvykis*

Tyrimuose literatūros geografija neapsiriboja vien tekstiniu lygmeniu. Pasak Hones, erdvė literatūroje yra formuojama ne tik kūrinio teksto, bet ir autoriaus, leidėjo, skaitytojo ir kito literatūros kūrinį supančio diskurso. Analizuodama Columo McCanno romaną Hones išskiria tris literatūros kūrinio erdves: „1) kūrinio teksto erdvė; 2) intertekstuali erdvė; 3) socialinė erdvė, kurioje vyksta kitų literatūros-leidybos-kultūros lauko agentų bendradarbiavimas“ (Hones 2014: 8–9; cit. iš Vidugirytė 2024: 230).

Analizuojant kūrinio teksto erdvę, galima plačiau svarstyti apie priemones, kurios formuoja erdvę literatūros kūrinyje. Jei, pasak Hones, kūrinio erdvė yra formuojama ryšių ir tarpusavio sąveikos, tuomet šių ryšių kūrimą galima apibūdinti kaip erdvinę praktiką. Tiksliau, tai, ką veikėja atlieka (veikia), siekdama įsivietinti svetimame mieste. Tuomet erdvine praktika galima būtų apibrėžti ne tik fizinę erdvės pažinimą, pavyzdžiui, pasivaikščiojimą, bet ir kontaktų mezgimą, sąveiką su kitais veikėjais, bendruomenių kūrimą, kūnišką erdvės patyrimą juslėmis. Naujų ryšių kūrimas tarp veikėjų, gali būti traktuojamas kaip potencialių *tiltų* konstravimas. Tiltų sąvoka yra esminė kalbant apie žmogiškų ryšių kūrimą. Remiantis literatūros geografijos perspektyva apie tiltus galima svarstyti dviem būdais. Pirmasis būdas būtų tiltus traktuoti kaip atskiras miesto erdves/vietas apjungiančią konstrukciją. Tačiau tai palyginti siaura prieiga, susijusi tik su tiesiogine tiltų funkcija. Norint išskleisti romano veikėjų ryšius, apie tiltus įmanu svarstyti ir metaforiškai. Tiltas, sujungiantis skirtingas erdves literatūroje, gali būti ne tik architektūrinė konstrukcija, bet ir kitas veikėjas (Hones 2014: 94). Tiltas, tai ryšys, kurį romane formuoja veikėjai užmegzdami naujus kontaktus, atveriančius galimybę jiems patekti į naujas erdves/vietas.

Remiantis Hones, literatūros kūrinio rašymas, publikavimas, skaitymas ir recepcija taip pat yra erdvinė praktika, todėl literatūros kūrinys visada yra erdvinių procesų produktas. „Teksto įvykis, kaip ir beribis šiuolaikinio miesto įvykis, – taip pat yra erdvės ir laiko integracija, daugybinė ir daugeliu atveju nenumatyta“ (Vidugirytė 2024: 230). Apibendrinus, galima teigti, kad miesto romanas yra „erdvinis įvykis, arba vienas kitą sekančių įvykių seka, atsiskleidžianti erdvėje ir laike“ (Hones 2014: 19).

Antras dėmuo, kurį Hones išskiria svarstydamą apie romaną kaip erdvinį įvyki, yra autoriaus kūryboje naudojami intertekstai, kurie potencialiai formuoja autoriaus mąstymą apie erdvę. Literatūros kūrinio erdvė nėra izoliuota tik kūrinio teksto ribose. Ji formuojama autoriaus erdvės

mąstymo, autorių veikiančių aplinkos veiksmų, globalių procesų, jo skaitytų tekstų, kurie, berašant, kūrinys tampa miesto intertekstais.

Literatūros geografija domisi ne stabilių vietų reprezentacijų aprašymais [...], bet *erdvės rašymu*, kuris telkia dėmesį į tai, kaip kūrinys erdvę yra sukuriamas ir komunikuojamas skaitytojui bei kokia metageografija – įsivaizdavimas, kaip erdvė yra organizuota, – yra būdinga rašančiajam. (Hones 2014: 35–38; cit. iš Vidugirytė 2024: 229)

Autorius pasitelkia įvairias pasakojimo būdus, tam, kad suformuotų kūrinio erdvę. Todėl literatūros kūrinio erdvė galėtų būti apibrėžiama kaip autoriaus *erdvės rašymo* produktas. Erdvės rašymas tampa itin svarbiu aspektu svarstant moters ir miesto santykį lietuvių moterų miesto romanuose.

Remiantis erdvės ir vietos samprata (Massey, Hones) bei naująja urbanistine miesto teorija (Amin, Thrift), ir feministine perspektyva (Rose) požiūrio į miestą pokytį literatūroje galima apibendrinti lentelėje.

1 lentelė. Miesto sampratos literatūroje pokytis

MIESTAS LITERATŪROJE	
Senoji geografinė samprata	Naujoji geografijos samprata
Realybėje egzistuojančio pasaulio reprezentacija literatūroje, paremta universaliu žvilgsniu.	Erdvinis-laikinis įvykis, formuojamas skirtingų perspektyvų ir trajektorijų susidūrimų.
Statiškas fonas įvykiams skleisti. Talpa, kurioje sąveikauja veikėjai, skleidžiasi siužetiniai įvykiai.	Trečioji erdvė – savito autoriaus erdvės rašymo ir faktinės tikrovės sąveikos rezultatas.
Turi aiškias ribas, yra fiksuotoje koordinatų plokštumoje.	Nėra izoliuotas nuo globalių procesų, nėra apibrėžtas aiškiomis ribomis.
Literatūroje atskiriamas nuo pasakojimo. Tyrinėjamas kaip socialinių mokslų objektas.	Literatūroje steigiamas pasakojimo. Tyrinėjamas suaugusiems ir vaikams skirtose grožinėje literatūroje, poezijoje, dramoje, grafinės literatūros žanruose ir kt. (Hones 2022: 65–82).

Parengta darbo autorės remiantis Hones 2014, 2022; Massey 1994, 2005; Rose 1993; Amin ir Thrift 2002; Vidugirytė 2024.

Svarstydamas apie moters ir erdvės sąveiką Massey teigia, kad moters erdvės patyrimas yra nulemtas įvairiuose gyvenimo lygmenyse funkcionuojančios galios dinamikos. Miesto erdvės yra lytiškai struktūruotos (angl. *gendered*), todėl vyro ir moters patirtis mieste yra iš anksto nulemta erdvės/vietos organizavimo (Massey 1994: 233).

Massey pateikia pavyzdį, kaip modernizmo laikotarpiu viešos miesto erdvės buvo skirtos išskirtinai vyrų socializavimuisi. „Miesto bulvarai, kavinės, barai, viešnamiai, buvo skirti tik vyrams. Moterys, kurios lankydavosi šiose vietose, buvo vyriško vartojimo produktas“. Vyras, kaip miestą patiriantis subjektas, gali stebėti, bet pats nėra stebimas. Jo žvilgsnis, dažnai erotiškasis ir nukreiptas į viešumoje esančias moteris (Massey 1994: 234). Vyriškam stebėjimui apibūdinti Massey skolinasi *flâneur*, miesto vaikštinėtojo, terminą.

Privačios erdvės, tuo tarpu, asocijuojamos su socialinių konvencijų įsteigtu moters vaidmeniu. „Ji turi mažiau galimybių palikti šeimos sferą, susikurti nepriklausomą draugų ratą ir įsteigti atskirą nuo namų gyvenimo galimybę“ (Massey, 1994: 209). Tai lemia, kad moterys lieka marginalizuota grupė, galinti ribotai patirti miesto erdvę. Galima būtų svarstyti, ar Massey teiginys apie apribojimą suformuoti „atskirą nuo namų gyvenimo galimybę“ (1994: 209) turi įtakos ir moters tapatybės formavimuisi.

Unikalios tapatybės formavimo idėją, kaip pasipriešinimą falocentrinei Lakano paradigmai, išklė Helene Cixous. Ji siūlo moterims atrasti santykį su savimi, savo kūnu per kalbą (Klages 2007: 99). Pasak Cixous, tam, kad moteris galėtų suvokti savo tapatybę, reikalingas nuolatinis reflektavimas. Tik reflektuojant moteris gali suvokti savo vaidmenį namuose, mieste, visuomenėje. Tam turėtų būti pasitelkiama kalba, o tiksliau, rašymas. „Moteris privalo rašyti save [...]. Tik patalpindama save į tekstą, moteris gali suvokti save plačiame pasaulio ir istorijos kontekste“ (Cixous 1976: 857). Tai Cixous įvardina kaip *moters savęs rašymą* (pranc. *écriture féminine*). Cixous perspektyva palanki svarstant apie moters santykį su svetimu miestu. *Anglų kalbos žodynas* ir *Kvėpuoti kitais* gali būti suvokiami kaip moterų užrašytos miesto patyrimo ir reflektavimo patirtys. Remiantis Gillian Rose, kuri teigia, kad geografijos mokslo laukui taip pat reikia atsvaros universalizuotam maskulinistiniam žvilgsniui (Rose 1993: 36), moterų miesto romanai galėtų būti įvardinti ir kaip unikalūs, moterų sukurtas, geografinis diskursas.

Galima įžvelgti sąryšį tarp Cixous moters savęs rašymo ir anksčiau aptarto literatūrinio erdvės rašymo, kurio sampratą naudoja Hones. Kaip buvo minėta įvade, Cicėnaitės ir Lefebvre Delattre romanai – tai moterų parašyti literatūros kūriniai, kuriuose aprašomos moterų patirtys svetimame mieste. Romanams parašyti buvo naudojamos tam tikros literatūrinės priemonės, erdvės sukūrimo būdai. Abiejuose romanuose miesto erdvės pažinimo ir moterų patirčių mieste reflektavimo patirtys

persipina. Kitaip tariant, *Anglų kalbos žodynas* ir *Kvėpuoti kitais* galimai yra unikalūs tiek erdvės rašymo, tiek moters savęs rašymo rezultatas. Erdvės ir savęs rašymo koncepcijų persipynimas leidžia kelti hipotezę, kad *Anglų kalbos žodynas* ir *Kvėpuoti kitais* atveju, įvardinti kūrybiniai procesai persidengia. Todėl erdvės rašymas galėtų būti įvardintas kaip viena iš moters savęs rašymo strategijų.

SVETIMAS MIESTAS LIETUVIŲ MOTERŲ ROMANUOSE: AKVILINOS CICĖNAITĖS
ANGLŲ KALBOS ŽODYNAS IR VITOS VILIMAITĖS LEFEBVRE DELATTRE *KVĖPUOTI*
KITAIS

Anglų kalbos žodyno Sidnėjus iš literatūros geografijos perspektyvos

Anglų kalbos žodyno geografinė erdvė

Sidnėjų romane galima atpažinti iš miesto rajonų, gatvių pavadinimų ir žymiausių objektų. Romane minimi įvairūs miesto rajonai (Magnolija – rajonas, kuriame gyvena pasakotoja, Botanika, Marubara, King Krosas), paplūdimiai ir įlankos (Marubaros, Vatsono, Bondajaus), parkai (žydintis Magnolijos parkas) Sidnėjaus emigrantų kvartalai (Džordžo g., Marketo g.), ir kiti pasakotojai reikšmingi objektai (Sidnėjaus uosto tiltas, oro uostas, Šv. Andriaus katedra, kavinė *Eternity*, garsusis Sidnėjaus operos teatras). Pasakotoja Sidnėjuje gyvena kartu su sutuoktiniu.

Anglų kalbos žodyno siužetas apima pasakotojos kelionę po Pietryčių Australiją, todėl Sidnėjus nėra vienintelis romane minimas miestas. Į romano žemėlapi galima įtraukti Australijos Naujojo Pietų Velso regioną ir mažuosius kasyklų miestelius: Springvudą, Vener Folsą, Lurą, Katumbą, Litgou, Batrstą, Orindžą, Dabą, Nevertairą, Ninganą, Kobarą, Fort Burką, Vilkaniją, Vait Klifsą, Broken Hilį, Silvertoną, Ventvertą, Balranaldį, Hėjų, Voga Voga, Jaso miestelį. Tai tranzitiniai miestai, *outback* – „tolimi, retai gyvenami rajonai“ (Cicėnaitė 2022: 192).

Romano siužetui reikšmingos lokacijos yra ne tik Australijoje. Pasakotojai svarbus Vilnius, Velingtonas (Naujoji Zelandija), Monrealis (Kanada), Sarasota (JAV), Santjagas (Čilė), Alžyras, Pietų Korėja, Japonija. Minėtus pasaulio regionus su Sidnėjumi sieja ne tik romano pasakotoja, bet ir kiti veikėjai. Vilnius – pasakotojos gimtasis miestas; Velingtonas – miestas atokiausioje Naujosios Zelandijos saloje, kuriame studijavo pasakotoja bei kuriame ji susipažino su Takaši iš Japonijos. Monrealis, Sarasota ir Santjagas – pasakotojos sutuoktinio vaikystės ir jaunystės miestai; Alžyras reikšmingas romane plėtojamai šeimos izotopijai, tai laikina vyro senelio gyvenamoji vieta; Pietų Korėja – pasakotojos draugės Džinės gimtinė. Nors šios lokacijos nutolusios geografiškai, tačiau romane prisitraukiamos su kitais veikėjais. Šios vietos romane nėra lankomos fiziškai, tačiau, nors ir funkcionuodamos tik prisiminimuose ar svajonėse, jos formuoja geografiškai platų, globalų *Anglų kalbos žodyno* pasaulį.

1 žemėlapis. Anglų kalbos žodyno geografinės lokacijos

Parengta autorės remiantis Cicėnaitė 2022.

Vietų žymėjimai:

- Sidnėjus, Australija
- Velingtonas, Naujoji Zelandija
- Vilnius, Lietuva
- Monrealis, Kanada
- Sarasota, Florida, JAV
- Santjagas, Čilė
- Z miestas, Alžyras
- X miestas, Japonija
- Y miestas, Pietų Korėja

Mėlyna spalva pažymėti simboliai nurodo pasakotojos gyvenamas arba gyventas vietas. Sidnėjus – dabarties namai. Vilnius, Velingtonas – praeities namai. Raudonais simboliais pažymėtos lokacijos yra pasakotojos sutuoktinio praeities miestai. Geltonai pažymėti simboliai nurodo į kitų romano veikėjų gimtąsias šalis arba laikinai gyventas vietas. Z miestas – pasakotojos sutuoktinio senelio trumpalaikė gyvenamoji vieta. X miestas – veikėjo Takaši gimtinė Japonijoje. Y miestas – pasakotojos draugės Džinės gimtinė Pietų Korėjoje. Miestų, kurie pažymėti Z, X, Y raidėmis tikrieji pavadinimai romane nėra įvardinti. Tekste taip pat nėra papildomų nuorodų, aprašymų, kurie leistų šiuos miestus identifikuoti. Žemėlapyje sužymėtas vietas jungia preliminarūs veikėjų kelionių maršrutai.

Žali vietų žymėjimai nurodo romane įvardintas kelionės sustojimų vietas. Verta pabrėžti, kad romane nėra įvardinti tikslūs keliai, todėl tikrasis autorės maršrutas gali skirtis. Nors romane pasakotojos kelionė įvardijama kaip kelionė iš Sidnėjaus į Broken Hilį, tačiau, remiantis nubrėžtu maršrutu, tampa akivaizdu, kad tai kelionė iš Sidnėjaus į Sidnėjų. *Anglų kalbos žodyno* apžvalgoje Mikulskaitė pastebi, kad „geografinė kelionė po Australiją ir jos periferijas virsta kelione po santuoką, po save, galiausiai – kelione po istoriją (žemyno, savo, vyro), po Žemės planetą ar net anapus jos“ (Mikulskaitė 2023). Kaip ir Hones analizuojamo romano *Taip sukasi pasaulis nuostabus* taip ir *Anglų kalbos žodyno* erdvę formuoja atstumai, miestų sugretinimai, apjungiantys nutolusius miestus į vientisą romano erdvinių reiškinių tinklą (Hones 2014: 87). Itin svarbu tai, kad šis tinklas formuoja daugiasluoksnią romano metageografiją, kurioje dabarties pasakojimo vieta, persipina su praeities vietomis, ir pasakotojos ateities projekcijomis.

Žodynas kaip romano struktūros pagrindas

Anglų kalbos žodynas suskirstytas į dvidešimt penkis skyrius. Tarp skyrių pavadinimų yra geografiniai, meteorologiniai terminai, nuorodos į kitus literatūros kūrinius, anglakalbių/australių naudojamas žargonas, ar kiti autoriui reikšmingi žodžiai, susiję su jos emocinę būseną: *afterlife, broken, childfree, damaged, eternity, falling, ghosts, homesick, intimacy, jetlag, kismet, lost, missing, nevermore, outback, petrichor, quiet, reality, serendipity, thanatophobia, unicorn, virga, wor(l)d, xenophobia, yearning, zzzzz*. Pavadinimai atspindi kiekvieno skyriaus temą ir sudaro romano reiškinių tinklą.

Minėtame Cidizikaitės interviu Cidėnaitė teigia, kad romano ir skyrių pavadinimai įkvėpti asmeninių patirčių:

Temos padiktavo ir tie anglų kalbos žodžiai, apie kuriuos norėjosi rašyti. (Kai kuriais atvejais galbūt ir atvirkščiai – tema pasufleravo žodį.) Taip atsirado ir (ne)motinystės, ir klimato kaitos tema, ir svetimos kalbos žodžių, praeities istorijų, patirčių neišverčiamumo refleksija. [...] Jas įkvėpė ir pati Australija, ir miestas, ir apskritai gyvenimas svetur, keliavimas, asmeninės patirtys. (Cidzikaitė, 2023)

Romano pavadinimas suponuoja tam tikrą žodyno, žemėlapių formų ir romano žanro konjunkciją. Kitaip tariant, *Anglų kalbos žodynas* – tai grožinės literatūros pagrindu intencionaliai kuriamas aiškinamasis, pasakotojos tapatybę apibrėžiantis, žodynas. Tai priemonė apsvaistinti pasakotojos santykį su svetimumu miestui, tas patirtis reflektuoti ir svarstyti šių patirčių neišverčiamumą. *Anglų kalbos žodynas* – tai asmeninės autorės patirtis atspindintis žodžių ir jų reiškinių katalogas, kurį autorė išdėsto ant žemėlapių.

Cicėnaitės romano struktūra fragmentiška. Romano pasakotoja dalyvauja veiksmo įvykiuose ir kartu juos pasakoja. Interviu su Cidzikaite autorė atvirauja, kad romaną pasižymi autofikciškumu: „jei jau kalbame apie žanrą, vadinčiau jį autofikciniu romanu. O tai reiškia, kad knygos kūrėjas savo biografijos faktus derino su fikcija (2022). Todėl pasakotoją galima traktuoti kaip literatūrinę priemonę, pačios autorės tąsą, fikcionalizuotą aš. Santykis su erdve/vieta yra nuolatos persvarstomas ne tik pasakotojos, bet ir pačios autorės. Tai romane sufleruoja autorės palikti *metatekstai*: „[...] dabar vis dažniau pakeliu akis į tuščią sieną ir ten, toje sienoje, matau būsimą meno kūrinį. [...] [M]ano namai yra menas. Kai kuriu atsiduriu savo vietoje, ten, kur esu laiminga, kur nieko netrūksta, kur nieko neskauda“ (Cicėnaitė 2023: 222).

Itin svarbu pabrėžti, kad asmeniniai autorės patyrimai, perpasakojami pasakotojos, jungia ne tik romano naratyvo vietas, bet ir fikcinio pasaulio erdvę su faktinės tikrovės erdve ir taip formuoja romano trečiąją erdvę.

Įvairūs Sidnėjaus veidai

Kaip teigia Vidugirytė, „vakarietiško didmiesčio reiškiny [..] Lietuvai dar nėra būdingas“ (Vidugirytė 2024: 232), tačiau tokį reiškinį lietuvių literatūroje turime. *Anglų kalbos žodyno* atveju, pasakotojos patirtys yra nulemtos susidūrimo su vienu didžiausiu Vakarų didmiesčiu. Sidnėjus – tai miestas su „daug veidų, skirtinguose jo kampuose galioj[a] skirtingos taisyklės“ (Cicėnaitė 2023: 33). Sidnėjus beveik neaprėpiamas:

Sidnėjus – didžiulis, jame lengva ištirpti, susiliesti, atrasti dalykus, kuriuos galėtum pamėgti. Negali jo, tokio didžiulio, prisijaukinti viso iškart, turi pajaušti pamažu – po detalę, po parką, po suoliuką, gražių vaizdų paplūdimyje. Būna, žmonės vienoje miesto dalyje nugyvena visą gyvenimą ir nežino, kaip yra kitoje. Sidnėjuje egzistuoja daug Sidnėjų, kaip ir Australiją Australijoje („Romaną *Anglų kalbos žodynas* išleidusi Akvilina Cicėnaitė: kiekvienas žodis atsinešė savo istoriją“ 2022).

Pasiturintys vietiniai keičia miestą pagal europietišką tradiciją, „su elegantiškais britiškais sodeliais ir žydrutėliais baseiniais“ (Cicėnaitė 2023: 50). Tuo tarpu, imigrantų bendruomenės miesto rajonus paverčia savo mažosiomis valstybėmis. Miesto gatvėse atsiveria ir socialinės atskirties realybė: „ant šaligatvių miegantys benamiai, maistą išvežiojantys atvykėliai, žmonės laukiantys socialinės prie socialinės rūpybos skyriaus“ (Cicėnaitė 2023: 54). Šis miestas – tai transnacionalinė erdvė, kurioje vyrauja socialinės ir kultūrinės perskyros:

[Š]iame mieste maišėsi rasės ir tautos, nors jis deklaravo lygybę, esą prasimušti galįs kiekvienas, jei tik įdėsias užtektinai pastangų, bet vieni rajonai buvo lygesni už kitus, gimęs vienuose neturėjai daug šansų ištrūkti. Miesto atskirtys buvo ne tik geografinės, bet ir socialinės, ekonominės, kultūrinės. (Cicėnaitė 2023: 54)

Kaip teigia pasakotoja, „Sidnėjus, kaip ir bet kuris didmiestis, buvo daugiaveidis, daugiasluoksnis“ (Cicėnaitė 2023: 53). Nors pasakotoja mieste turi nuosavą gyvenamą būstą, nuolatinė gyvenamoji vieta pasakotojai nėra įsivietinimas: „anuomet dar tikėjome, kad nuosavybės jausmas padės nurimti [...]“ (Cicėnaitė 2023: 20). Sidnėjus jai netampa namais, todėl nuosavas būstas veikiau varžo, nei reiškia stabilumą: „pasirinkti vienus namus reiškė išduoti namų daugiskaitą, gal net pripažinti galutinę anglų kalbos pergalę“ (Cicėnaitė 2023: 25).

Analizuodama Cicėnaitės romaną Pulkauninkė svarsto apie pasakotojos ir miesto ryšį. Jos teigimu, Cicėnaitės „kūrinyje susidūrimas su svetima aplinka perteikiamas kaip susidūrimas su nepažįstamu žmogumi“ (Pulkauninkė 2024: 143). Iš tikrųjų, romane Sidnėjus personifikuojamas:

Iš vaikišku nekaltumu spindinčio auksinio miesto prie vandenyno [Sidnėjus] virto chaotišku, neprognozuojamu paaugliu, kuris švaistėsi naujų statybų džunglėmis ir savižudiškomis nekilnojamo turto kainomis. [...] Sidnėjus buvo išpaikintas vaikėzas iš brangios privačios mokyklos, susigalvojęs įmantrias iniciacijos ceremonijas. (Cicėnaitė 2023: 14)

Miesto personifikavimą galima laikyti bandymu pažinti svetimą miestą kaip svetimą žmogų ir, jį pažinus, mieste įsivietinti. Tik bendraujant su miestu kaip su žmogumi, įmanoma sukurti ryšį. Todėl personifikavimas – tai viena iš bandymo įsivietinti strategijų. Sidnėjus yra ne tik nepažįstamas, bet ir kalbantis svetima kalba, todėl pasakotoja ieško ir kitų būdų, kaip prisijaukinti šį miestą. Tačiau miestas nėra bendrauti gebanti antropomorfinė būtybė. Todėl pasakotojos ryšis su miestu yra vienas. Tai skatina pasakotojos ir miesto konfliktą.

Sidnėjaus patyrimas

Pasakotojos miesto patyrimas neapsiriboja visuomenės konvencijų ar socialinių vaidmenų refleksija. Remiantis Massey moters ir erdvės sąveikos koncepcija, aptarta teorinėje dalyje, galima teigti, kad Cicėnaitės pasakotoja nėra ribojama steigiamų „moteriškų“ ir „vyriškų“ erdvių opozicijų. Ji gali laisvai judėti erdvėje, išeiti iš tradiciškai moterims priskiriamų privačių buities erdvių. Ji turi unikalią galimybę nevaržoma tyrinėti Sidnėjų, patirti miestą empiriškai, intymiai. Pasakotojai svarbi intymi kūniška patirtis, paremta įvairiomis jausmėmis, ne tik rega:

Sidnėjų galėjai pažinti iš kvapų: miestas dvelkė Honkongo tvankuma, sumišusia su azijietišku virtuvės kvapais. [...] Jis galėjo pakvipti dykuma iš šalies gilumos link miesto artinantis dulkių audroms. [...] Kvepėjo šuorais talžančiu lietumi, nes šitam miestui patiko kraštutiniai. [...] dvelkė druskos, jūržolių, kokosinio losjono nuo saulės, lipniais odos kvapais nuo paplūdimių. Atsidavė hipsterių kvartalais, kava, suktinėmis ir susireikšminimu. Kvepėjo naujutėlaičiais bankų liftais, brangiais kvepalais ir pinigais. [...] Sidnėjus atsidavė atliekomis. [...] Šitas miestas per šiukšlių dienas pamiršdavo tvarumą ir ekologiją, jei kada ir buvo apie tai pagalvojęs. (Cicėnaitė 2022: 33–34)

Kelionės metu Naujojo Pietų Velso miesteliai ir juos supanti dykuma taip pat patiriami polisensoriškai. Pasakotoja patiria dykumos karštį, „girdi“ tylą, taktiliškai junta prie odos prilipusį smėlį: „[k]aitra ir sausra degino gerklę, saulė svilino viršugalvį. Aplink per dešimtis kilometrų nebuvo nė gyvos dvasios. Nesigirdėjo nė vieno atvažiuojančio automobilio“ (Cicėnaitė 2023: 124). Kelionės jutiminės patirtys įgyjamos judant erdvėje: vaikstant, kvėpuojant, prakaituojant. Per jutimus įgyvendinama ir prisiminimų erdvės rekonstrukcija:

Leidomės vis giliau į kasyklą, kol slopus oras ėmė dusinti, kol nutvilkė jausmas, kad tas drėgnas požemių kvapas man pažįstamas. Taip dvelkė namo, kurio taip ir nepastatė tėvas, pamatai, kur karštomis dienomis su seserimi įlipusios laistėmės lediniu vandeniu. (Cicėnaitė 2023: 194)

Viena iš priežasčių, nulemiančių pasakotojos galimybę laisvai išeiti iš buities erdvių yra jos pasirinkimas būti „laisvai nuo vaikų“ (Cicėnaitė 2023: 39). Šis pasirinkimas svarstomas skyriuje *Childfree*. Pasakotojos pasirinkimas neturėti vaikų yra sąmoningas, tačiau nuo visuomenės atskiriantis pasirinkimas: „moteris, negalinti apibrėžti savęs kaip motinos, atsiduria paraštėse tikro, teisingo, norminio būvimo, pasijunta paribiuose, kitokia“ (Cicėnaitė 2023: 39). Pasirinkusi neturėti vaikų dar gyvendama Vilniuje, pasakotoja jautėsi esanti visuomenės periferijoje. Savo noru bevaikė, todėl kitokia: „[j]ei nesi motina, kaip gali būti laiminga, kas esi apskritai“ (Cicėnaitė 2023: 37).

Pasakotojos percepcijos pokytis į pasirinkimą būti laisvai nuo vaikų įgyjamas pakeitus gyvenamą vietą, palikus gimtąją erdvę. Tik atvykus į Australiją pasakotojai pavyksta atsikratyti kaltės, pakeisti požiūrį į pasirinkimą būti laisvai nuo vaikų:

[I]eškodama prieglobsčio anglų kalboje, radau atsakymą, atsivėrusį dviem žodžiais – *childless* ir *childfree*. [...] *Childfree*, arba laisva nuo vaikų, buvo žodis, kurį žinojo ne visi, žymintis moterį, išdrįsusią patikėti, kad ji ir jos kūnas gali būti vertingi patys sau, netapę *kito* tąsa, paslaptingu indu kitai gyvybei sukurti. (Cicėnaitė, 2023, p. 39)

Kaip ir motinystė, taip ir buvimas laisva nuo vaikų gali ne skirti, o sieti: „[p]asirinkusios neturėti vaikų, dvejojančios, keliančios klausimą, į kurį neturi atsakymo, – jos yra seserija, jas sujungia ta pati nematoma gija, tas pats tikėjimas ir netikėjimas“ (Cicėnaitė 2023: 39). Remiantis

pasakotojos pozicija, buvimas laisva nuo vaikų gali ne tik skirti moterį nuo moterų motinų, bet sieti visas moteris, kurios pasirinko neturėti vaikų. Todėl pasirinkimas būti *childfree* gali būti suvokiamas kaip ryšys, jungiantis visas moteris, pasirinkusias būti laisvomis nuo vaikų.

Nevaržomas erdvės patyrimas reikšmingas ir pasakotojos tapatybei: „tyrinėdama Sidnėjų tyrinėjau ir save“ (Cicėnaitė, 2023, p. 51). Erdvinės patirtys skatina pasakotojos (savi)refleksiją, kuri yra susijusi ne tik su įsivietinimu svetimame mieste, bet ir naujosios tapatybės formavimusi. Remiantis Massey, nevaržomas erdvės patyrimas ir iš jo atsirandanti refleksija yra moters bandymas „įsteigti atskirą nuo namų gyvenimo galimybę“ (Massey, 1994: 209). Šis motyvas lydi pasakotoją kelionės po Naująjį Pietų Velsą metu.

Kelionė: Sidnėjus iš kitur

Pasakotojos kelionė yra būtina įsivietinimo Sidnėjuje proceso dalis. Tam, kad miesto patirtys galėtų būti reflektuojamos, pasakotoja privalo išvykti, įgyti atstumą: „man prireikė ne vienų metų suprasti: tam, kad galėčiau gyventi Sidnėjuje, turiu vis iš jo išvažiuoti“ (Cicėnaitė 2023: 35). Miesto patirtys apmąstomos esant už jo ribų, kur „nebesiek[ia] didmiesčio čiuptuvai“ (Cicėnaitė 2023: 56).

Pasakotoja tuo pačiu metu yra keliose vietose. Ji – pakeliui į Broken Hilį, vaikšto viename iš kasyklų miestelių, o prisiminimuose – Sidnėjuje, gimtajame Vilniuje ar kitų veikėjų miestuose. Fiziškai būdama kelyje arba kažkuriame iš Naujojo Pietų Velso miestelių, pasakotoja kartu yra prisiminimų ar svajonių kuriamose vietose. Svarbu pabrėžti, kad prisiminimų kuriamos vietos ir pasakojimo tikrovės erdvės tekste sąveikauja. Prisiminimus dažnai iššaukia atmosfera, spalvos ar kvapai: „[k]ambarys buvo tiek kartų naudotas, kad neteko savo veido [...]. Kambarys, kažkuo primenantis Takaši kabinetą, kuris tada, prieš dešimt metų buvo greta manojo [...]" (Cicėnaitė 2022: 88).

Mažieji Australijos miesteliai, kitokie nei prie miesto taisyklių reikalaujantis prisitaikyti Sidnėjus: „Dar nežinojau, kad šitas miestas įtraukia savin, pasiglemžia, praryja, kol nebesuprasi, kur baigiasi tavo ribos ir kur prasideda šitas miestas“ (Cicėnaitė 2023: 51–52). Romane kuriamas ryškus didmiesčio ir miestelio, arba centro ir periferijos santykis. Sidnėjus tankiai apgyvendintas, augantis, traukiantis australus. Tuo tarpu mažieji Naujojo Pietų Velso miesteliai veikiami urbanizacijos, mažai gyvenami: „[i]š tolo kaimelis atrodė kaip dekoracijos, iš arčiau – lyg ką tik ištikusios pasaulio pabaigos scena, kai visi gyventojai jau išmirę savo namuose, keliai tušti bet namai dar nepradėję irti, saulėje dar boluoja nublukusios iškabos“ (Cicėnaitė 2023: 56).

Apie Naujojo Pietų Velso miestelius pasakotoja svarsto skyriuje *Outback*.

[O]utback [...] – tolimi, retai gyvenami rajonai, jei visas įmanomas prasmes sutalpintų į vieną žodį. Užkampis, pašalė, atokybė, tolė, plynė, dykra – juk turi būti vienas vienintelis žodis, kuris nusakytų tą jausmą, kai nuo kūno sluoksniais lupasi Sidnėjus [...]. Žodis, kuriame tilptų toji neapbrėpiama erdvė, priverčianti atsisukti į savo vidinių kambarių erdves. (Cicėnaitė 2023: 192)

Pasakotojai šie miesteliai asocijuojasi su atsiskyrimu nuo likusio pasaulio. Ji įsivaizduoja, kad jei pasiliktų viename iš miestelių, galėtų patirti alternatyvaus gyvenimo galimybę, be interneto, be santuokos:

Jeigu likčiau Broken Hilyje. Jei tiesiog likčiau. Pinigų užsidirbčiau greitojo maisto užėjoje, nuomočiausi pigų kambarį priemiestyje, mano vienodas *outback* dienas pertrauktų tik retos liūtys ir dulkių audros. [...] Neturėčiau nė vieno draugo. Neturėčiau nei interneto, nei veidrodžio. Neturėčiau nei šeimos, nei šeimos gydytojo. (Cicėnaitė 2022: 200)

Outback romane reiškia ne tik užkampį ar pašalę. Tai vietos, suformuotos vietinių ir kolonistų. *Outback* – tai erdvė, kurioje susikerta Australijos žemyno atradimo ir asmeninės pasakotojos istorijos:

Sėdėjome seniausiam, plokščiausiam, sausiausiam žemyne, šalyje, kuri buvo ir namai, ir ne namai. Vietoje, kur gali pasijausti apsisaisęs ne savo drabužiais, įsilipęs ne į savo batus. Vietoje, kur kolonistai, ištrynę du šimtus penkiasdešimt vietinių kalbų, jų vietoje įrašė anglų kalbą. (Cicėnaitė 2023: 160)

Skirtis tarp gimtųjų namų ir svetimo miesto romane formuojama pasakotojos emigracijos patirties: „[n]amai reiškė gyvenimą pasidalijus, pusiau čia, pusiau kitur, visur laikinai, su laikrodžiais, rodančiais skirtingų laiko zonų valandas“ (Cicėnaitė, 2023: 111). Romano pradžioje pasakotoja namus suvokia tik kaip fiksuotą geografinę vietą, kuri nulemia tik vienos gyvenimo trajektorijos galimybę: „[s]avo europietišku viliojo Melburnas. Savo europietišku viliojo ir Europa. Po studijų nenorėjau grįžti namo, bet ir nežinojau, kur vykti. [...] Sidnėjus turėjo būti tarpinė stotelė. Vienos nakties nuotykis“ (Cicėnaitė 2023: 51). Ilgainiui, pasakotoja supranta, kad namai yra reliatyvi sąvoka. Namai – tai ne tik fiksuota geografinė vieta, butas Sidnėjuje ar Vilniuje, bet ir vidinė erdvė. Namai, kaip ir kintanti pasakotojos tapatybė, gali būti suvokiami ne kaip fiksuota vieta, bet kaip nuolatos kintanti ir besiformuojanti erdvė: „[b]et šią akimirką namai buvo prieš akis besivyniojanti kelio juosta [...]. Namai buvo čia ir ten“ (Cicėnaitė 2023: 111).

Kalbant apie kelionę, svarbus yra ne tik fizinis pasakotoją ir Sidnėjų skiriantis atstumas, bet ir emocinis atstumas tarp pasakotojos ir jos sutuoktinio. Romano pradžioje tarp pasakotojos ir sutuoktinio vyrauja emocinis nuotolis: „aš galvojau, ką vienas kitame atpažinome kalbėdami skirtingomis kalbomis, aš – paukščių, jis lėktuvų“ (Cicėnaitė 2022: 79). Kelionės metu pasakotoja ir

jos vyras persimeta vienu kitu žodžiu. Supančią tylą tik kartais pertraukia vyro „einam?“ (Cicėnaitė, 2022: 92). Kelionės metu, pasakotoja svarsto ne tik apie savo ryšį su svetimu miestu, bet ir su savo bendrakeleiviu:

Kaip galima į tai numoti ranka, paklausiau vyro, o gal tik norėjau paklausti, bet balsu neištariau, nes oras tarp mūsų spragsėjo nuo įtampos; kodėl negalėjai užsakyti ko nors geresnio kodėl tu nevairuoji kodėl viskas turi būti pagal tave kodėl tu kartais būni senas šiknius [...] tu tu viskas tavo kaltė net pandemija ir tai jei nebūčiau už tavęs ištekęjusi viskas būtų kitaip nei žinau kaip bet kitaip kartais tavęs nekenčiu kaip kad šįvakar. (Cicėnaitė 2022: 90–91)

Santuoka yra apsvarstoma kelionės metu. Ilgainiui, pasakotoja suvokia, kad vyro ir moters tarpusavio ryšys, kaip ir ryšys su savimi ar svetimu miestu, yra nuolatos kintantis. Tai galima prilyginti Massey geografiniai koncepcijai, kaip ir erdvė ar vieta, taip ir asmenybė yra nuolatos kintanti. Tuometinės patirtys aidai ir santykiuose su kitais, o kartu veikia ir erdvės percepciją: „mes abu, nors ir savaip, kabinamės į savo namus, tas ląsteles, esančias kartu su žmogumi nuo gimimo iki mirties. Abu trokštame susikurti namus ant vandenyno kranto virš artėjančio *arcus cloud*“ (Cicėnaitė 2022: 245).

Kelionės motyvas romane panaudojamas kaip savęs atradimo procesas. Urbanistinį kraštovaizdį pakeitus Australijos lygumoms, pasikeičia pasakotojos perspektyva. Iki šiol vien tik išoriniams patyrimams skirtas dėmesys pakinta. Kelionės metu kylančios refleksijos suponuoja, kad pasakotojai svarbiau tampa jos vidinės būsenos, „*vidinės geografijos paieškos*“ (Cicėnaitė, 2023, p. 183). Šias paieškas galima būti apibrėžti kaip kelionės metu patirtas ir (savi)refleksijos kultivuojamas tapatybės paieškas:

Kartais beviltiškai noriu namo, ten, kur amžinas sekmadienis, kur mano išorinės ir vidinės geografijos centras, kur nėra pandemijų, gaisrų, potvynių, klimato krizių, kur negali mirti nei mylimieji, nei paukščiai, nei lėktuvai, nei šunys. Noriu namo žinodama, kad tokių namų, kokių norisi, nėra, kad namesnių namų nėra. Yra tik šitie. (Cicėnaitė, 2023, p. 183)

Kaip prisiminimų ar svajonių kuriamos vietos, šie namai nėra realūs faktiniai namai, o pasakotojos refleksijos ir svajonių sukurta vieta. Pasakotojos tapatybę galima apibūdinti kaip formuojamą patirčių Lietuvoje ir patirčių Australijoje. Ji – moteris, tampanti per erdvę. Pasakotojos (savi)refleksija kelionės metu nulemia pakitusį požiūrį į namus ir svetimą miestą. Tai paskutinis įsivietinimo Sidnėjuje etapas.

Kitų veikėjų istorijos romane svarbios ne tik siužetui vystyti, bet kartu ir erdvei plėtoti. Pasakotojai, jos sutuoktiniui ir draugei Džinei Sidnėjus yra antrieji namai. Tačiau kitų veikėjų, Takaši ir sutuoktinio senelio istorijos atsiskleidžia per pasakojimą, kelionės į Broken Hilį metu. Vilnius, Monrealis, Japonijos ir Pietų Korėjos miestai tai ne tik pasakotojos prisiminimų, bet ir pasakojimo veiksmo sukuriamos vietos, t. y. vietos, kuriuose praeityje gyveno romano veikėjai ir kuriose vyko pasakojimo veiksmas. Šie miestai prisimenami su nostalgija, kartais liūdesiu: „Vilnius buvo mano, o aš buvau Vilniaus, su miestu dalijomės tą pačią širdį, septynių šimtų metų senumo“ (Cicėnaitė 2023: 263).

Svarstydamą apie savo namus pasakotoja grįžta į praeitį, į Lietuvą: „Tojota važiavo sovietinės respublikos gatvėmis, šalies, kuri baigiantis mano vaikystei taps nepriklausoma. [...] Važiavau šalimi, kurios nebebuvo, gimiau šalyje, kurios nebebuvo“ (Cicėnaitė 2023: 103).

Laikas nėra vienintelė kliūtis, nulemiantis tai, kad grįžti į Vilnių neįmanoma. Tam kelią užkerta ir visuotinė pandemija:

Mums vis labiau artėjant prie Broken Hilio, galvojau apie atstumą tarp Australijos ir Europos. Devyniolikto amžiuje ištisus mėnesius tekdavo plaukti laivais. Dvidešimt pirmame amžiuje man pakakdavo trijų skrydžių. Anksčiau grįždavau kartą per metus. Šiomet, užsivėrus valstybių sienoms, atstumas staiga pasirodė neįveikiamas. (Cicėnaitė 2023: 165)

Romane steigiama Vilniaus ir Sidnėjaus priešprieša. Vilnius – istoriškai daug senesnis, bet pažįstamas iš vaikystės, artimas.

Vilnius žybčiojo auksiniais cerkvių stogų dantimis, šurmuliavo su lenkų turistų miniomis prie *Ostra Brama*, mirgėjo su žuvelėmis upelio seklumoje, dunksėjo su muzika, klausoma paauglių, sutūpusių ant suoliuko, iš nešiojamo grotuvo. (Cicėnaitė, 2023, p. 263)

Romane Vilnius personifikuojamas kaip ir Sidnėjus:

Vilnius niekada neprašė prisiekti – neturėk kitų miestų tik mane vieną. Jam ir nereikėjo. [...] Nėra kito miesto, kurį tiek sapnuočiau. Nėra kito, kuris vis iškiltų vaizdiniais, ten, *outback*, tolimiausiuose atminties teritorijose [...]. *Wilno jest cudem*, tyliai galėjau ištarti savo pamiršta kalba. (Cicėnaitė, 2023, p. 199)

Vilnius, kitaip nei Sidnėjus, nereikalauja taikytis prie taisyklių. Net ir nutolęs vis dar prisimenamas su nostalgija ir svajojamas, siejamas su prarastais vaikystės namais. Tačiau *Angly*

kalbos žodyno Vilnius nėra miestas, egzistuojantis faktinėje tikrovėje, tačiau nėra tik literatūrinė reprezentacija. Kaip ir praeitame skyrelyje aptarti namai, taip ir Vilnius yra pasakotojos atsiminimų kuriama vieta. Tai suvokia ir pasakotoja: „[p]riklausiau Vilniui, tačiau ne tam realiam, o įsivaizduojamam, praėjusiam, tam, kurio jokia forma nebebuvo, tad ir negalėjau grįžti“ (Cicėnaitė 2023: 246). Remiantis Hones literatūros geografijos perspektyva, Vilnius – tai trečioji erdvė, formuojamas praeities tikrovės ir dabarties pasakojimo: „[b]et tada prisiminiau, kad ir pati tebegyvenu įsivaizduojamame mieste. Vilniuje, kurį galvoje nešiojau tokį, kokį prisiminiau, kokį palikau išvažiuodama“ (Cicėnaitė 2023: 199). Remiantis Massey, Vilnių *Anglų kalbos žodyne* gali būti traktuojamas veikiau kaip vieta, o ne erdvė. Lietuvos sostinė – atvaizduojama remiantis pasakotojos praeities prisiminimais, tuometiniais *čia* ir *dabar*. Vilnius nėra besiplečianti ir daugiasluoksnė erdvė, o veikiau pasakotojos trajektorijos pradžios taškas, statiškas ir nesikeičiantis.

Anglų kalbos žodyno erdvė ir jos intertekstai

Intermedialus ryšys tarp romano žanro ir žodyno formos aptartas dalyje apie romano struktūrą. Tačiau *Anglų kalbos žodyne* yra ir intertekstų, kuriančių romano ir kitų literatūros kūrinių dialogą. *Anglų kalbos žodyne* gausu intertekstinių literatūrinių (Virginia Woolf, Johnas Maxwellas Coetzee, Silvia Plath), muzikinių (Rahidas Taha, grupė *The Beatles*), biblinių nuorodų, taip pat nuorodų į filmus (*Priscila, dykumos karalienė* (1994), *Kovos klubas* (1999)). Šie intertekstai romane pasitelkiami kaip būdas svarstyti apie pasakotojos santykį su svetimu miestu, gimtuoju Vilniumi, tapatybę. Svarstant esamus intertekstinius ryšius erdvės aspektu svarbu pabrėžti, kad kiekvienas skaitytojas šiuos ryšius gali atpažinti ir interpretuoti skirtingai, priklausomai nuo asmeninio literatūrinio konteksto, aplankytų geografinių vietų, žemėlapių ir kt. (Hones 2014: 102).

Remiantis Hones, romane funkcionuojantys intertekstai galėtų būti suvokiami kaip skirtingos literatūrinės trajektorijos susiduriančios tekste (Hones 2014: 104). Analizėje verta apsisvarstyti du formuojamus intertekstus. Tai nuorodos į Rahido Taha muziką ir Edgaro Allano Poe poemą *Varnas*.

Varnas iš Poe poemos nutupia pasakotojai lankantis Broken Hilije. *Nevermore* tai varno pranašystė pasakotojai:

Ant verandos turėklo nutūpė varnas, dirstelėjo į mane juodomis it akmenukai akutėmis, suaimanavo ne varniškai, bet žmogiškai. Tu niekada negrįši namo, karktelėjo jis kalba, suprantama tik mudviem. *Nevermore*. Kartą išvažiavęs, niekada negrįžti, ar bent negrįžti iki galo. Emigracija yra nepagydoma liga. (Cicėnaitė 2023: 184)

Kaip ir originalioje poemoje, taip ir Cicėnaitės romane, varnas pranašauja neišvengiamą ateitį: „tu gyvensi tranzitiniuose miestuose, vakarieniansi pigiose užkandinėse, o naktimis rašysi savo vis

nepabaigiamą knygą dulkinose laikinų nakvynės namų erdvėse prie didžiulių langų, atsiveriančių į geležinkelio bėgius“ (Cicėnaitė 2023: 184). Poemoje ir romane atsikartojantis varnas ir jo pranašystė žymi emocinį ir fizinį įstrigimą. Originalios poemos veikėjas įstrigęs kambaryje, o pasakotoja – tranzitiniuose miestuose. Praradusi gimtuosius namus, negebanti įsivietinti Sidnėjuje, pasakotoja yra pasmerkta klajonėms ir nepasiekiamų namų ilgesiui. Poe varnas romane žymi prarastą ryšį su praeities erdve, su Vilniumi, tikraisiais, vidinėje geografijoje esančiais namais. Visa likę praeityje niekada netaps ateitimi. Tačiau, kitaip nei poemoje, pasakotoja nuveja blogą pranašaujantį varną, taip atsisakydama amžinosios klajotojos vaidmens.

Rahidas Taha – Alžyre gimęs ir į Prancūziją gyventi persikėlęs muzikos atlikėjas, kurio kūryba pasižymi tradicinės Šiaurės Afrikos muzikinių stilių ir roko mišiniu (Denselow 2018). Taha – tai skirtingų kultūrų – Afrikos ir Europos – sankirtos padarinys, savo kūryboje taip pat svarstantis apie emigracijos patirtis: „Taha liko imigrantas iki pat mirties. Gimęs Alžyre ir į Prancūziją atvykęs dešimties metų, jis atsisakė priimti Prancūzijos pilietybę. Jis visuomet liko alžyrietis“ (Cicėnaitė 2022: 298).

Tahos muzika lydi pasakotoją visos kelionės metu. Į romaną įtrauktos ir Taha dainų ištraukos, nurodančios į praradimą, savęs paieškas:

Ak, emigrante kitų šalyje,
Ar bent žinai, kas dedasi?
Likimas ir laikas eina savo vaga, bet tu į juos
nekreipi dėmesio.
Kodėl tavo širdis tokia nusiminusi?
Ir kodėl tu lieki ten nelaimingas? (Taha 1997, cit. iš Cicėnaitė 2022: 302)

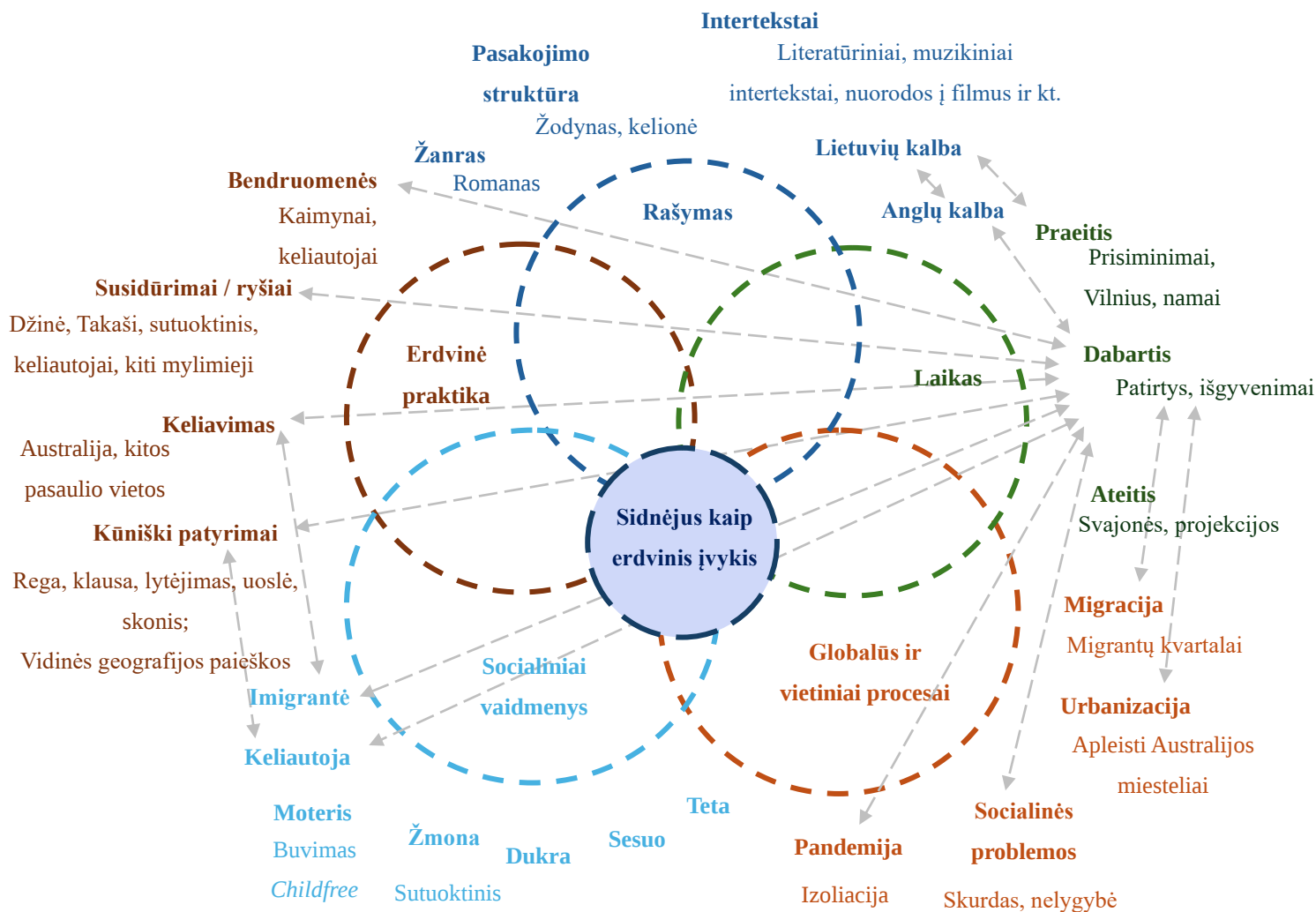
Skyriuje *Yearning* pasakotojos ir likimai Taha persipina. Ji, kaip ir Taha, yra amžina klajotoja. Taha kūryba skatina pasakotoją svartyti apie imigrantės statusą, santykį su Sidnėjumi, lietuvių ir anglų kalba. Šį atlikėją galima būtų įvardinti kaip „gyvą“ intertekstą, nurodantį į platesnes pokolonijinės kūrybos, praradimo, namų ilgesio ir tapatybės konstravimo temas jo dainose.

Anglų kalbos žodyno Sidnėjus kaip erdvinis įvykis

Hones atlikta romano *Taip sukasi pasaulis nuostabus* analizė atskleidžia esminius sluoksnius, kurie formuoja Niujorką kaip erdvinį įvykį. Nors pati Hones šių sluoksnių neišskiria, tačiau remiantis jos analize, šiuos sluoksnius galima suskirstyti į kategorijas. Kaip ir Niujorkas, taip ir Sidnėjus Cicėnaitės romane kaip erdviniai įvykiai, yra formuojami iš pažiūros atskirų, tačiau, iš tikrųjų,

persidengiančių sluoksnių: rašymo, erdvinės praktikos, socialinių vaidmenų, globalių ir vietinių procesų, laiko tėkmės. Šiuos sluoksnius jungia pasakotoja, smulkesnės romane vystomos temos, veiksmo įvykiai. Jų sąveika pavaizduota pirmojoje schemoje. Šie sluoksniai atspindi ir autorės erdvės rašymą.

1 schema. „Anglų kalbos žodyno“ Sidnėjus kaip erdvinis įvykis

Parengta darbo autorės remiantis Hones 2014, Cicėnaitė 2022.

Rašymo lygmenyje Sidnėjus, kaip unikalus literatūrinis erdvinis įvykis, yra formuojamas žanro, pasakojimo struktūros, anglų ir lietuvių kalbos įtampos, taip pat romane esančių intertekstų. Teksto audinį formuojantys intertekstai svarbūs ne tik pasakojimui. Tiesioginės ir netiesioginės citatos transformuoja ir teksto erdvę, atverdamos ją papildomiems literatūriniais, muzikiniams, kino, dailės kontekstams.

Kitas sluoksnis, susijęs su pasakotojos patirtimis, yra erdvinė praktika. Erdvinė praktika nurodo ne tik į fizinį judėjimą, bet ir į unikalias patirtis, formuojamas pasakotojos juslių, kelionės, susidūrimų su kitais veikėjais, priklausymą kaimynų, keliautojų bendruomenėms. Kelionė, erdvės tyrinėjimas ir refleksija akumuliuojasi ir perauga į pasakotojos vidinės geografijos paėšką. Konfliktas su miestu sprendžiamas per vidinį pasakotojos konfliktą su savimi.

Kitas sluoksnis, susijęs su individualia perspektyva, yra pasakotojos socialiniai vaidmenys. Ji ne tik imigrantė, dukra, sesuo, žmona, bet ir keliautoja. Unikalus pasakotojos žvilgsnis, nulemtas socialinių vaidmenų, formuoja subjektyvų požiūrį į svetimą miestą, Vilnių, praeities namus.

Kitas sluoksnis nurodo į globalius ir vidinius procesus. Australija pandemijos metu atskirta nuo likusio pasaulio. Sidnėjyje kvartalus steigia įvairių tautybių imigrantai, miestas yra nuolatos rekonstruojamas, plečiasi. Tuo tarpu, mažieji Australijos miestai tuštėja ne tik nuo pandemijos, bet ir visam Vakarų pasauliui būdingos urbanizacijos.

Svarstant apie *Anglų kalbos žodyno* Sidnėjų svarbūs ne tik erdviniai santykiai, bet ir laiko tėkmė. Į romano siužetą, kuris yra struktūruotas kaip kelionė po Naująjį Pietų Velsą, yra įtraukiami ir pasakotojos atsiminimai. Dabartyje besiformuojantis santykis su svetimu miestu yra nulemtas praeities patyrimų, nostalgijos, namų ilgesio. Laiko požiūriu, Sidnėjus yra erdvė, kurioje sluoksniais, viena ant kitos klojasi pasakotojos praeitis, dabartis ir galima ateitis.

Remiantis Massey, Sidnėjus romane gali būti traktuojamas kaip takus ir porėtas, atrandamas vis iš naujo. Massey koncepcija papildžius Hones trečiosios erdvės koncepcija, Sidnėjus romane yra steigiamas faktinės realybės ir kūrybos sąveikos. Vis dėlto, kiekvieno skaitytojo požiūris į Sidnėjų yra reliatyvus, nulemtas asmeninio suvokimo, kontekstų, todėl ir ši schema yra tik vienas variantas iš daugelio galimų.

Kvėpuoti kitais Paryžius iš literatūros geografijos perspektyvos

Kvėpuoti kitais geografinė erdvė

Paryžius – įvardintas romano veiksmo centras. Miestą taip pat galima atpažinti iš minimų vietų (Orleano vartai, Orsė muziejus, Opera Garnier, Galignani knygynas, Le Grand Palais muziejus, Respublikos prospektas, Šv. Sulpicijaus bažnyčia, Liuksemburgo sodai, Monso parkas), apygardų ir gatvių pavadinimų (Rivoli gatvė, Monružas, Marė), metro stotelių pavadinimų (Operos ir Vavin stotelės), kavinių, restoranų, ir pagrindinio miesto simbolio – Eifelio bokšto. Paryžiaus priemiestyje esantis lietuvis Elenos ir jos vyro prancūzo butas yra pastate, apie kurį rašoma:

„paryžietiškas, balsvas Hussmanno stiliaus namas, ornamentuoti balkonai, tik trečiame aukšte“ (Lefebvre Delattre 2021: 14). Paryžiuje Elena susipažįsta su kitais romano veikėjais: kaimyne Selina, aukle Silvi, meilužiu Poliu.

Kitos romane minimos vietos nutolsta nuo Paryžiaus. Pasakojimui itin svarbi yra Lietuva, taip pat – Saigonas, Lionas, Maribelis, Morzinas. Lietuva, Saigonas ir Lionas – tai Elenos praeities vietos, kurias galima įvardinti kaip „stoteles“ pakeliui į Paryžių.

Lietuva – Elenos gimtinė, vaikystės ir jaunystės šalis, Elenos asocijuojama su praeitimi, sudėtingais santykiais su šeima, ypač motina Ina. Trauminiai pasakotojos prisiminimai *aktyvuojami* (angl. *triggerred*) kvapų, sąveikos su kitais veikėjais, vienatvės jausmo: „[u]žklupta to kvapo, apsvaiginta prisiminimų, nuostabos, kad tereikia tokios akimirkos, ir vėl viskas sugrįžta į savo vietas tarsi – [...] niekur nebuvo pabėgta“ (Lefebvre Delattre 2021: 20).

Saigonas – pirmoji stotelė pakeliui į Paryžių, Elenos laisvės, poilsio ir linksmybių vieta. Saigone ji pirmą kartą susitinka su ekscentriška prancūze Koko ir būsimu vyru, taip pat prancūzu, Vadimu. Kitaip nei Lietuva, Saigonas prisimenamas su nostalgija.

Įdomu tai, kad prieš atsidurdama Paryžiuje, Elena pabuvoja Saigone ir Lione Kelionė į Vietnamą jai reiškia išsivadavimą nuo motinos Inos įtakos: „[t]urėjau išsinešdinti. Kol dar galėjau. Kol netapau tokia, kokia žadėjau sau niekada nebūti. Kaip ta pantera“ (Lefebvre Delattre 2021: 24). Saigonas yra itin reikšmingas miestas romano pasakotojai. Apie tai bus svarstoma kitoje dalyje.

Lionas – miestas, kuriame Elena apsigyvena atvykusi į Prancūziją. Po Saigono, tai antroji stotelė pakeliui į Paryžių. Šiame mieste Elena pirmą kartą susiduria su vietiniais prancūzais, jų gyvenimo būdu, manieromis. Lione ji pirmą kartą pasijaučia kaip emigrantė: „[s]ėdžiu viena ant balandžių apdirbto suoliuko, vienintelio neapsėsto auklių. Ir galiu prisiekti, kad jos, tos motinos, mane stebi akių kampučiais [...]. Joms aš esu ne iš čia. Iš kitur“ (Lefebvre Delattre 2021: 41–42).

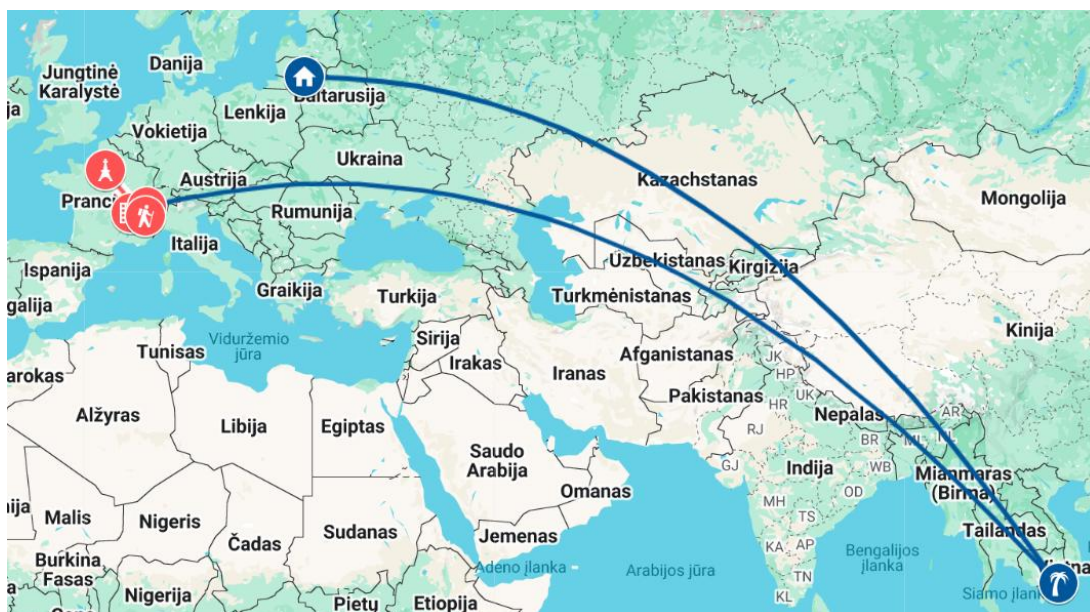
Maribelis – kalnų kurortas, Elenos šeimos atostogų vieta. Šiame miestelyje pasakotoja jaučiasi nutolusi nuo Paryžiaus, naujųjų pažįstamų. Taigi Maribelis yra ne tik atostogų, bet ir vienatvės vieta: „Selina nė karto man neparašė, nieko neklausė. Neklausė kaip tas mano įgrisęs kalnų peizažas. Ji žadėjo, sakė, siųs nuotraukas, rašys naujienas, pasakos, ką matė. [...] Netikrinau kasdien žinučių, nelaukiau jų, nesu kvaila, suvokių, kad ji eilinė melagė. [...] Taip prabėgo vasara“ (Lefebvre Delattre 2021: 111).

Morzinas – kalnuotas žiemos kurortas. Elena kartu su vyru, jo tėvu ir pamote išvyksta švęsti Kalėdų į kalnus. Morzinas nėra dar viena „stotelė“ iki Paryžiaus. Kalnų miestelis yra veiksmo kulminacijos vieta. Tai bus aptarta kitoje analizės dalyje.

Trečiajame žemėlapyje pažymėtos *Kvėpuoti kitais* geografinės lokacijos. Mėlyna spalva pažymėtos lokacijos ir maršrutai dar iki Elenai persikraustant į Prancūziją. Pasakojimas sufleruoja, kad X miestas galėtų būti vienas iš Lietuvos didmiesčių. Deja, bet konkretus Lietuvos miestas

romane nėra minimas. Taip pat nėra minimi jokie miesto rajonai ar architektūriniai objektai, leidžiantys atpažinti lokaciją. Raudonai pažymėtos lokacijos ir maršrutai nurodo į veiksmo vietas, atsirandančias po to, kai Elena atvyksta gyventi į Prancūziją. Ketvirtajame žemėlapyje didesniu masteliu išskirti Lionas, Paryžius, Maribelis ir Morzinas.

3 žemėlapis. *Kvėpuoti kitais* geografinės lokacijos

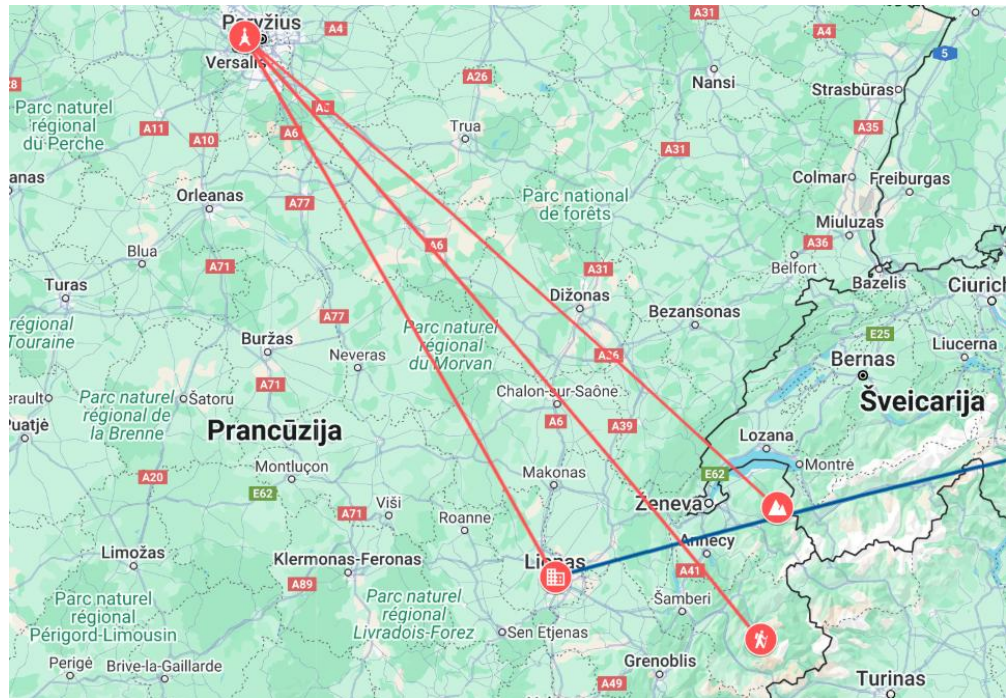
Parengta autorės remiantis Lefebvre Delattre 2021.

Vietų žymėjimai:

- X miestas, Lietuva
- Vietnamas, Saigonas
- Lionas, Prancūzija
- Paryžius, Prancūzija
- Maribelis, Prancūzija
- Morzinas, Prancūzija

Pažymėtos valstybės ir miestai sudaro *Kvėpuoti kitais* vietų tinklą. Taigi, erdvė romane formuojama ne tik geografinės tikrovės, bet ir pasakotojos vaizduotės. Itin svarbu tai, kad *Kvėpuoti kitais* romano erdvė yra „sluoksniuota“, kurioje praeitis egzistuoja kartu su dabartimi.

4 žemėlapis. Kvėpuoti kitais Prancūzijos geografinės lokacijos

Parengta autorės remiantis Lefebvre Delattre 2021.

Romano pasakotoja

Kvėpuoti kitais – tai imigrantės Elenos bandymo pritapti Paryžiuje istorija. Paryžius – Elenos svajonių miestas. Interviu su Rita Stankevičiūte autorė atskleidžia, kad:

[R]omano herojė Elena iš posovietinės erdvės, Rytų Europos. [...] Jai svarbu užlipti socialiniais laiptais. [...] Jai patinka gražūs drabužiai, prancūzų manieros, etiketas. Nors kartu ji lyg polemizuoja, suvokia, kad tai nėra svarbiausias dalykas, kad tai dalis savignyos. (Stankevičiūtė 2022)

Kaip interviu su Kryžiavičiene mini Lefebvre Delattre, jos „kūrybos metodas artimas etnografinės medžiagos rinkimui“, autorė stebi, klausosi, dalyvauja ir reflektuoja (Kryžiavičiėnė 2022). Dalyvavimas socioerdviniuose santykiuose, artimas autorės santykis su „tiriamaisiais“ subjektais lemia galimybę pamatyti prancūzų ir imigrantų gyvenimą iš arti, stebėti kaip jie sąveikauja tarpusavyje. Autorė atsisako linijinės laiko struktūros, romane gausu praeities atsiminimų ir ateities svajonių intarpų, kurie funkcionuoja kaip erdvinės jungtys, siejančios Elenos dabartį su praeities erdve. Jos romane atskirstos grafiškai (kitokiu šriftu, didesniais tarpais tarp pastraipų). Svarbu pabrėžti, kad vietoje universalaus, stabilaus Paryžiaus, romane miestas kuriamas besikeičiančios pasakotojos perspektyvos, prisiminimų, emocijų, kurie visi egzistuoja tuo pat metu. Elenos patirtys vis iš naujo apibrėžia miestą ir jo percepciją.

Kitaip nei *Anglų kalbos žodyno* atveju, kuriame bevardę pasakotoją galima traktuoti kaip pačios autorės tąsą literatūriniame kūrinyje, *Kvėpuoti kitais* autorė pasakojimui atskleisti pasirinko fikcinę veikėją – Eleną. Reflektuoti asmeniniai autorės stebėjimai, nugulę romano puslapiuose, yra Elenos pasakojami patyrimai.

Kaip jau buvo minėta, Elena – emigrantė iš Lietuvos. Atvykusi į savo svajonių miestą, ji tikisi greitai pritapti, susikurti „tikros“ prancūzės įvaizdį, patirti istorijos, kultūros, literatūriniais intertekstais perpildytą miestą: „[m]an patinka galvoti, kad šiomis gatvėmis trynėsi pats Picassas, o Hemingway’us minėjo barmeną Žaną iš Monružo. Jis dirbo legendinėje kavinėje *La Closerie des Lilas*. Turbūt dviračiu važinėjo į darbą ir namo. Turėjo namą ir sodą Monruže. Ten kuisdavosi poetas Evanas Shipmanas“ (Lefebvre Delattre 2021: 14).

Tačiau Elenos galimybės laisvai tyrinėti miestą suvaržytos, ji jaučiasi ribojama griežtų visuomenės konvencijų, nustatančių imigrantės vaidmenį snobiškoje prancūzų visuomenėje. Elena taip pat yra bedarbė mama, turinti prižiūrėti dukrą. Ji daug dėmesio skiria mergaitės drabužėliams, atrodymui, auklėjimui. Interviu su Kryževičiene Lefebvre Delattre teigia, kad kuriant pagrindinę romano veikėją, buvo ypač svarbu pavaizduoti, kad ji į Paryžių atvyko „turėdama savo bagažą“ (Kryžavičienė 2022). Tai, kad Elena yra imigrantė, bedarbė motina, veikiama praeities patirčių, nulemia jos santykį su kitais veikėjais, savęs suvokimą ir santykį su miestu. Kaip teigiama ketvirtajame knygos viršelyje, „[Elena] bijo būti atstumta ir vieniša. Ji bijo būti savimi ir prarasti save. Ir pasirenka gyventi kaimynės Selinos, auklės Silvi, senutės Albertinos, arogantiškosios Odilės, savo meilužio Polio istorijomis“ (Lefebvre Delattre 2021: 284). Būtent tai reiškia romano pavadinimas: kvėpuoti kitais – tarsi atsisakyti savojo kvėpavimo. Noras pritapti ir dėl to kylanti vidinė ir išorinė įtampa kursto konfliktus su kitais veikėjais bei moters savęs išgyvenimą: „[v]iduje staiga sukilo pasišlykštėjimas, o kartu kone erotinis jaudulys, dėl jų, viso to iškrypusio vertybių pasaulio, savęs, įklampusios. Bet sustoti nebeįmanoma, aš pasiryžusi tapti tokia kaip jos“ (Lefebvre Delattre 2021: 123).

Kaip viename interviu teigia autorė, „[a]pie Paryžių mitų prikūrta tiek, kad kiekvienas atvykėlis čia tikisi matyti stilingas žalias moteris, kavinėse prie Senos ragaujančias sūrius, vyno taurė vienoje rankoje, elegantiška cigaretė – kitoje“ (Stankevičiūtė 2022). Paryžius romane – tai ne tik turistų lankomos gatvės, paryžietiškos kavinės ir prabangios parduotuvės. *Kvėpuoti kitais* miestas atsiskleidžia kaip dinamiška, socialinių pokyčių (ypač emigracijos iš Rytų) paveikta erdvė/vieta, kuria privalomu būdu tenka dalintis su kitais. Tai vaikų žaidimų aikštelės, parkai, mokyklos, turgūs, metro, biurokratinės įstaigos ir gydytojų kabinetai. Tai vietos, kuriose „[i]sivelka baimė. Įsisuka kaktus artumas su kitais“ (Lefebvre Delattre 2021: 75).

Gimus dukrai, ji tampa svarbiausiu Elenos ryšiu su gyvenimu: „Tada manęs nebuvo. Buvo tik Lėja“ (Lefebvre Delattre 2021: 36). Nuolatinis rūpestis vaiku formuoja moters kasdienybę: „[j]os vaikiška lovytė su grotelėmis – šalia manosios. Naktimis būdrauju, murkdausi sapnų klampynėje, maišosi pasauliai, keliuosi, žindau, migdau, vaikštau, dainuoju, verkiu, kūkčioju“ (Lefebvre Delattre 2021: 37).

Persikrausčiusi į Paryžių Elena siekia įsivietinti ir dukrą naudoja kaip priemonę. Elenai itin svarbi yra dukros išvaizda, ypač kuo mergaitė vilki, ar nėra per stora, į kokią mokyklą eina, su kuo iš vaikų draugauja. Daiktų, ypač drabužių, kaip socialinės sąveikos mediatorių, funkcija *Kvėpuoti kitais* yra itin ryški:

Keletas vaikų prie stalų. Jų balti marškinėliai kyšo iš kašmyrinių megztukų, mokasinai kaip tėvų; vienspalvės ramių spalvų suknelės, šilkiniai sijonėliai kaip motinų, lankeliai plaukuose. [...] Lėjos melsva, nauja *Jacadi* suknelė su obuolių raštais kaip čia buvusi. Megztukas gal per šiltas, sunkus. Įkvėpiau oro. Bent jau dukrą aprenčiau teisingai. (Lefebvre Delattre 2021: 177–178)

Tinkama vaiko apranga yra Elenos obsesija. Svarbu ne tik suderintos spalvos, bet ir madingi prekių ženklai. Dukros išvaizda yra būdas dukrai įsilieti į vietinių prancūzų bendruomenę, tapti „mažąja paryžiete“ (Lefebvre Delattre 2021: 180).

Viešos vietos, kuriose Elena lankosi su dukra, turėtų būti moters ir dukros integracijos vietos: „[p]raeinu parkelį, jau netoli namų. Ten pamatau vaikų. Moterys. Man tai turi būti svarbu. Per jas turėčiau kabintis į naujojo gyvenimo iškyšulius“ (Lefebvre Delattre 2021: 34).

Kita vertus, buvimas mama apsunkina Elenos galimybes tyrinėti Paryžių. Norėdama išeiti į miestą, Elena privalo su savimi pasiimti dukrelę, jos vežimėlį, rūpintis jos poreikiais – mąstyti apie saugumą, apsvarstyti, kaip viešose vietose galės pasirūpinti Lėjos maitinimu, atlaikyti priešišką požiūrį į vaikus apskritai:

Lendu į metro žiotis, pargriūnu po vežimėliu, viską galiu pati, stojuosi, valausi purvą. Paaugliai praeidami nusižvengia. Lėja zirzia, jai nepatinka uždara vagono erdvė, ji nori valgyti, gerti, miegoti. Tūpčioju, glostau, imu ant rankų, vėl sodinu atgal. Senutė su auksinėmis apyrankėmis nepakančiai kosteli, nervingai meta į mėlyną *Longchamp* krepšį akinius, perskrodžia mano siluetą žvilgsniu-skustuvu. Lendu į jos ramybę. Trikdau jos ramų lingavimą metro. (Lefebvre Delattre 2021: 17)

Būdama kartu su Lėja, Elena negali pasinerti į miestą spontaniškai, negali pažinti naktinio Paryžiaus, kurio naktinis gyvenimas jai tiesiog neprieinamas. Taigi galima teigti, kad veikėjos

miesto patyrimas nulemtas patriarchato lyčių vaidmenų. Moters kelionės kartu su dukrele yra apsunkintos, varžomos vaikiško vežimėlio: „tarsi nebūtų manęs, lekiančios su tuo amžinuoju vežimėliu“ (Lefebvre Delattre 2021: 120). Elena nėra turistė. Ji lankosi vaikų žaidimų aikštelės, parkuose, kartoja tą patį maršrutą iki Lėjos mokyklos.

Vaikų žaidimų aikštelės romane tampa kultūrinių skirtumų apraiškos vieta:

Sparnuotosios iš ašalemo jau čia. Rudi ir juodi jų hidžabai plevėsuoja vėjyje. Juoduoja antakių žaibai. Jos man – it mitologinės paukštės. Viena tik su šlepetėmis, beveik basa. O dar tik kovas. Auklės jų vengia, patraukia vaikus toliau. Buvo toks atvejis [...]. Nusivokusios batus mušė jais vaikams per rankas, pliekė per užpakalius. Šie net neverkė. Įpratę gal, bet paskui jie atkeršijo mūsiškiams. (Lefebvre Delattre 2021: 58)

Elena pastebi, kad mamų ir auklių santykiai Prancūzijoje hierarchiški. Auklės Paryžiuje – imigrantės iš Lenkijos ar Ispanijos, jos yra pagalbinė darbo jėga vaikams prižiūrėti. Elena aukles niekina, griežtai atsisako priimti auklę imigrantę prižiūrėti jos dukrą: „[v]isi čia žino, kad įvairaus plauko ir išsilavinimo auklėms svarbiausia kompanija. Vaikus prižiūri viena akimi, pašūkaudamos. [...] Niekada neturėsiu auklės, apsisprendžiau. Nė vienos iš jų“ (Lefebvre Delattre 2021: 58). Būdama imigrantė, Elena nesitapatina nei su kitomis auklėmis, nei su prancūzėmis mamomis: „[j]os šiurkščiai mane atstūmė. Nepažiūrėjo nė karto į mano pusę. Nesileido į kalbas. Gynėsi susispietusios į savo būrelius. Spaudė šaltas, mandagias šypsenas. Kartą, tik kartą viena prie supyniu užtruko ilgiau“ (Lefebvre Delattre 2021: 39).

Remiantis feministinės geografijos perspektyva, moters erdvės patyrimas yra sąlygotas motinos vaidmens. Elenos Paryžiaus patirtys yra formuojamos per santykį su vaiku, t. y. per rūpestį, puoselėjimą, apsaugą, kūno pojūčius ir jų suvokimą, o ne per pasyvų miesto stebėjimą. Motinystė apsunkina navigaciją ir mobilumą mieste, tampa tam tikru filtru, sąlygojančiu Elenos santykį su erdve, laiku ir savęs suvokimu. Tai suponuoja, kad Lefebvre Delattre erdvės rašymas remiasi specifiniu moters funkcionavimu mieste. Paryžius – tai motinos patirčių formuojamas erdvinis įvykis. Ši perspektyva išskiria *Kvėpuoti kitais* iš kitų populiarių Paryžiaus pasakojimų (Valdo Papievio Paryžiaus romanų; Erikos Umbrasaitės *Prancūzija... Mon Amour* (2017)).

Paryžius ir kitas

Persikrausčiusi į Paryžių ir bandydama pritapti Elena nusprendžia kvėpuoti *kitais*, t. y. gyventi kitų istorijomis: „[s]taiga panorau viską išgirsti apie šią senutę ir jos kitonišką draugę. Noriu išgyventi jų istorijas, išgirsti jų balsus. Kvėpuoti kitais“ (Lefebvre Delattre 2021: 167). Tačiau tai ne vienintelė galima pavadinimo interpretacija.

Kvėpuoti kitais viešos erdvės – tai parkai, vaikų žaidimų aikštelės, metro, parodų galerijos, kavinės. Tai vietos, kuriose susidūrimas su kitu yra neišvengiamas. Mieste buvimas su kitu tampa toks artimas, kad peržengiamos asmeninės ribos. Kvėpavimas kitais, šio romano atveju, nurodo į neišvengiamą asmeninės erdvės pažeidimą esant viešose vietose:

Keturioliktoji apygarda, Orleano vartai, prie metro žioplinėjantys neaiškūs tipai. Iriuosį su vežimėliu per minią, laikau prispaudusi prie savęs kuprinę; prie metro akivaizdžiai sukasi kokios nors gauja, stumdo narkotikus [...]. Būrys įvairiausių odos spalvų, šaiposi, provokuoja, vienas tiesia į mane ranką, beveik liečia pro atsegtą paltą kyšančią dryžuotą mano palaidinę, bėgu. (Lefebvre Delattre 2021: 16)

Milijoniniame mieste Elena yra priversta dalintis savo asmenine erdve, ji turi būti pavaldi natūraliai kitų judėjimo tėkmei:

Miesto karuselė sukasi beprotišku greičiu, žmonės lekia kartu su ja, genami tikslų. Laikas srūva pro pirštus, mano laikas. Bėgalinis, išstėtas, sustojęs, atidėtas. Esu svetimoje teritorijoje. Karo lauke. [...] Ir aš nežinau, kur man čia pasidėti. Ką man čia suvaidinti. Kas aš, po galais, čia esu. (Lefebvre Delattre 2021: 19)

Pasak Georgo Simmelio, svarsčiusio apie didmiesčius ir dvasinį gyvenimą, gyvenimas didmiestyje turi itin didelės įtakos individo nervinei sistemai. Individo sąveiką su miestu nulemia *nervingumo didėjimas*, kuris atsiranda dėl „nenutrūkstamos vidinių ir išorinių įspūdžių kaitos“. Būdamas mieste, individas yra nuolatos dirginamas aplinkos, triukšmo gatvėse, šviesų, kitų miesto gyventojų. Todėl miesto patirtys gali tiesiogiai nulemti individo būseną (Simmel 2007: 282). Erdvės daroma įtaka individui ir dėl jos kylantis nervingumas yra itin aktualus svarstant apie Elenos ir miesto santykį.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad viešose vietose Elena išlieka pasyvi įvykių stebėtoja, nepriimama nei vietinių, nei kitų imigrančių, tačiau jos patirtys išgyvenamos minčių ir jausmų lygmeniu. Stiprūs kūniškai patyrimai nulemia tai, kad viešos erdvės Elenai dažnai tampa atgrasios, keliančios nerimą, trikdančios psichiką: „[v]iskas staiga paniro į pilką, vienodą, nykią, atgrasią kakofoniją, kuri mane spjaute išspjovė kažkur toli, iki rajono kapinių ar tuštuma alsuojančio stadiono, į visišką tylą. Panorau ten įlįsti“ (Lefebvre Delattre 2021: 142). Galima teigti, kad patyrimai kasdienėse viešose erdvėse skatina Elenos susidomėjimą mieste besiskleidžiančia dinamika, kylančiais konfliktais. Moteris stengiasi išsiaiškinti, kaip juose naviguoti ir elgtis teisingai. Jos bandymai įsivietinti turėtų skatinti moterį pritapti, tačiau neigiamų padarinių moters pasichikai. Kaip recenzijoje pastebi Eglė Frank, „neatsitiktinai viename paskutinių romano epizodų Elena tampa kita pati sau – tarsi susidvejėjusi seka save, sumąsčiusią daryti baisiausia. Istorija išsiriša, grįžta į ištakas ir jau užvertus knygą tęsiasi (kvėpuoja) toliau“ (2022). Elena Paryžiuje įgyja

tarpinį statusą. Ji nėra siekianti pragyvenimui užsidirbti imigrantė, bet ir ne tikra prancūzė. Jos būvis šiame mieste žymi kitoniškumą. Elena yra *kita*, todėl savo statusą Paryžiuje bando užsitikrinti kitais būdais, t. y. kitokiomis įsivietinimo strategijomis.

Remiantis Honės literatūros geografijos perspektyva, veikėjų susidūrimai žymi ir skirtingų trajektorijų susidūrimą tam tikroje vietoje. Šie susidūrimai formuoja Elenos Paryžiaus percepciją. Kita vertus, susidūrimas su kitais (vietiniais, imigrantais, klošarais, benamiais) nurodo, kad Paryžius yra globalių ir vietinių procesų veikiamas miestas

Ryšiai: Veikėjai-tiltai

Teorinėje dalyje aptarta veikėjų-tiltų koncepcija palanki siekiant išryškinti Elenos kelią iki Paryžiaus, jos ir kitų veikėjų santykius bei taikomas įsivietinimo strategijas. *Kvėpuoti kitais* tiltai, tai ne tik skirtingas erdves jungiančios konstrukcijos, bet ir veikėjų konstruojami ryšiai.

Vadimas – tiltas į Prancūziją

Pirmasis veikėjas-tiltas, yra Elenos sutuoktinis Vadimas. Vadimas yra „grynakraujis“ prancūzas, kurį Elena „rad[o] baro prieblandoje“ (Lefebvre Delattre 2021: 26). Po dviejų metų Saigone Vadimas tapo Elenos tiltu atgal į Europą: „Prancūzija, Lionas – man nauja šalis, naujas miestas. Vadimui Lionas – tai naujos pareigos dideliame Prancūzijos banke“ (Lefebvre Delattre 2021: 29). Ilgainiui abu persikrausto į Paryžių:

Vadimas ten gavo darbą. Neapsikentė mano žyzimų, kad gyvenimas užkampyje, provincijoje, kur tylu ir nieko nevyksta, nieko, kas mums būtų įdomu, kas būtų verta mūsų. Kalbėjau apie jo karjerą, apie ambicijas. Ko jis nori. Ko net gal noriu aš. O Lėja? Ji skabys Liuksemburgo sodų gėles. [...] Ji bus mažoji paryžietė, jai nesvaigs galva nuo miesto didybės, ne ji bus organiška jo dalis. Lėja kurs savo Paryžiaus istoriją. Savo mieste. (Lefebvre Delattre 2021: 54)

Pragmatiško požiūrio Elenai Vadimas nėra vien tik vyras, kuris atveda ją į Paryžių. Vadimas kartu yra ir priemonė pirma patekti į Paryžių, o po to jame įsivietinti. Santykiai su Vadimu įgalina Elena. Ji yra ištėkėjusi už tikro prancūzo, gyvena Paryžiuje, todėl nėra „paprasta“ imigrantė iš Rytų Europos, ji – prancūzo žmona, beveik vietinė. Nors persikrausčius į Paryžių Elenos ir Vadimo santykiai gerokai pašlyja, vis dėlto, Elena pripažįsta, kad Vadimas buvo jos tiltas į svajonių miestą. Su juo Elena „grįž[o] tiltais namo“ (Lefebvre Delattre 2021: 32).

Vadimas dažniau veikia „užkadrinėse“ pasakojimo vietose, ten kur veiksmo beveik nėra. Viena iš tokių vietų yra Vadimo darbas:

[Vadimas] pasakė, kad tikrai stengiasi. Dirba, kaip arklys, kad uždirbtų man gyvenimą, apie kurį klejoju: brangios suknelės Lėjai, šampanai kavinėse, privati mokykla. Ar aš suprantu kaip man nuskilo [...] Aš, kuri piršto nepajudino gauti darbą, kuri nieko neveikia per dienas. (Lefebvre Delattre 2021: 251)

Nuosavas būstas yra vieta, kur Vadimas jaučiasi nepatogiai: „jam patinka grįžti į namus kaip į neutralią teritoriją [...] Vakaraš jis grįžta į rietenas, į slegiančius namus, kuriuose dėl visko kaltas. [...] Tai darosi nepakenčiama“ (Lefebvre Delattre 2021: 251). Šiame bute jis neturi nuosavos vietos, net ir lova tampa vieta, kuria reikia dalintis su Elena ir dukra: „Atsinešiau [Lėją], paguldžiau pas save. Vartėmės trise siauroje lovoje kiaurą naktį, kol paryčiais Vadimas neapsikentęs pasiklojo drabužių ir atsigulė ant grindų“ (Lefebvre Delattre 2021: 239). *Kvėpuoti kitais* Vadimas yra veikėjas be nuosavos vietos, taip pat priverstas dalintis asmenine erdve su žmona ir dukra.

Vadimas romane funkcionuoja ne tik kaip tiltas į Paryžių, bet kartu padeda Elenai formuoti ryšius su kitais romano veikėjais, su Vadimo tėvu Augustu ir pamote Filomena:

Jokių mano įsivaizduotų austrių jie nepasiūlė. Ant staliuko tik riebus traškučiai, sūrūs sausainiukai. Keista, jaučiuosi visai neblogai. Tarsi kas kutentų su plunksna saulėtą dieną. Mažo, jaukaus pasitenkinimo jausmas. Pasibuvimo. Pagaliau. Su savo prancūziška šeima. (Lefebvre Delattre 2021: 113)

Eleną, Vadimą, Augustą ir Filomeną jungia šeima. Ši „prancūziška šeima“ Elenai svarbi dėl dviejų priežasčių: 1) su naująja šeima Elena tikisi sukurti „sveiką“ emocinį ryšį, kitaip nei su motina Ina, tapti tikra šeimos dalimi; 2) prancūziška šeima taip pat svarbi siekiant įsivietinti Paryžiuje. Tikra prancūziška šeima, kaip ir tikras prancūzas vyras įgalina Eleną megzti ryšius, įveikti prancūzų socialinę hierarchiją, įgyti statusą, transformuotis ir sukurti vietinės Paryžiaus gyventojos išpūdį.

Selina – „tiltas į naują gyvenimą“

Tam, kad praskaidrintų vienatvę, Elena nori susirasti „vieną tikrą draugę“ (Lefebvre Delattre 2021: 52). Išsvajotoji draugė Elenai yra ne tik naujas kontaktas Paryžiuje, bet ir, kaip tvirtina pasakotoja, „tiltas į naują gyvenimą“ (Lefebvre Delattre 2021: 52). Po persikraustymo įsivyravus kasdienybei Elena pastebi, kad gyvenimas Paryžiuje nėra toks, apie kokį svajėjo:

Jau mėnuo Paryžiaus priemiestyje Monruže. Dėžės išpakuotos. Reikės nupirkti vaikišką lovelę. Žiūriu pro langą, žvilgsnis niekur neužkliūva. Šiandien trečiadienis. Ką nuveikti? Ar vėl vienintelis pakalbintas žmogus bus kepyklėlės pardavėja? (Lefebvre Delattre 2021: 56)

Būsima draugė mitologizuojama. Apie „Jos“ atsiradimą galvojama kaip apie esminį įvykį Elenos gyvenime: „[k]ada pirmą kartą Ją pamačiau? Gal po poros savaitių, kai įsikūrėme naujajame bute? Žinojau, kad tai Ji“ (Lefebvre Delattre 2021: 9). Elena būsimos draugės išvaizdą, manieras, kilmę yra apgalvojusi iki mažiausių smulkmenų:

Supdama koją parkeliuose geruose rajonuose, stebėdama, tiksliai žinojau, ko ieškau. [...] Ji bus tokia kaip toji, kuri netikėtai šyptelėjo. Panaši į ją. Vidutinio ūgio, kaip jos visos – liekna. Juoda kava be cukraus, cigaretė *contre*, riebus kruasanas – tai jos aukštesnės vidurinės klasės požymis. Šviesiaplaukė, nors ne – šatėnė. Prancūziškiau. Plaukai palaidi ar nerūpestingai suimti gumyte. Akys mėlynos, žalios ar pilkos, vokai perbraukti ryškiu juodu ar žaliu pieštuku. Švelnūs skaistalai ant skruostų. Lūpos pateptos vos pastebimu blizgiu. Drabužiai neutralių spalvų, gerai suderinti, puikios kokybės. Pora brangių papuošalų. Ir viskas. Grožis be pastangų. (Lefebvre Delattre 2021: 52–53)

Ilgainiui Elenos svajos įgauna kūnišką pavidalą – ji susipažįsta su kaimyne Selina: „Vadimas buvo sutikęs ją lifte. Tik nesakė, kad graži, sakė paryžietė, kaip tu ir nori. [...] Na, kaip tu mėgsti, pasakė, stileiva. Smulki, liesos kojos, raudonos lūpos, pasipūtusi – *chic parisienne*“ (Lefebvre Delattre 2021: 9). Pirmą kartą pamačiusi Seliną Elena svarsto: „[a]r čia tas *je ne sais qoui*, apie kurį svajoju?“ (Lefebvre Delattre 2021: 10). Selina – stilinga vietinė, taip pat turinti dukrą. Ji atitinka visus Elenos svajojamos draugės kriterijus:

Neaukšta tamsiaplaukė. Akių juodumas it varnos plunksnų. Žvilgsnis hipnotizuojantis. Plaukai trumpai kirpti, tobulai užkriūtę ant akių it vėduoklė. [...] Judesiai atsargūs, žodžiai pasverti. [...] Viskas rūpestingai apgalvota, bet turi atrodyti natūraliai. [...] Nukreipiau akis į veidą – goslios, minkštos lūpos, veriantis juodų akių žvilgsnis. Ji pilna savęs. Nesustojanti ten, kur nereikia, kur nėra būtina. Išranki, atsaini, kryptinga, žinanti, kas ir ko ji verta. (Lefebvre Delattre 2021: 10)

Net ir Selinos butas atitinka Elenos standartus: „Pagaliau mes Selinos bute, pakviesti į vidų, į svetainę. Apsidairiau. Butas atrodo tarsi grakščiai iššokęs iš internetinių žurnalų, pataikantis į visus bohemiškos, stilingos šeimos buto kanonus“ (Lefebvre Delattre 2021: 92).

Selina yra Elenos siekiamybė. Elena nori būti jos draugė ir kartu būti tokia, kaip Selina. Kartu su naująja drauge Elena palieka kasdienybės vietas, nuklysta nuo kasdienių maršrutų: „[Selina] staiga pasiūlė eiti su ja į parodos atidarymą. Bus linksma. Mes juk nusipelnėme pailsėti nuo visko. Eisime *out*“ (Lefebvre Delattre 2021: 72). Draugė prancūzė Elenai yra dar vienas bandymas pritapti

Paryžiuje. Ji yra tiltas, leisiantis Elenai peržengti iš Paryžiaus paribiuose besitrinančios imigrantės į centre veikiančią prancūzę, todėl ryšys su ja gali būti traktuojamas kaip dar viena įsivietinimo strategija.

Elenos apsėdimas Selina nepriartina Elenos prie išsvajotojo gyvenimo. Ji nusivilia, jaučiasi pamesta. Pašlijus moterų santykiams Elena kvestionuoja šios draugystės vertę:

Ji mane pamatė, esu tikra, mačiau jos žvilgsnį. Nepamoja, nelinkteli. Toliau plepa tarsi niekur nieko, tarsi nebūtų manęs [...]. Jaučiu šaltį iš Selinos, visu kūnu jaučiu. Ji nori, kad jausčiausi visiškai viena, ne į temą, ji manęs nemylė, šią minutę tikrai nemylė. Tik nesuprantu, kodėl? (Lefebvre Delattre 2021: 120–121)

Selina tik iš dalies tapo Elenos tiltu į naują gyvenimą. Nors su ja pasakotoja išėjo iš kasdienybės erdvių, aplankė menų galerijas ir vakarėlius, patyrė naktinį Paryžių, pradėjo romaną su meilužiu, tačiau verta pabrėžti, kad Selina, taip pat yra pragmatiška moteris, siekianti geresnio gyvenimo sau:

[K]ai pas Seliną lankėsi jos motina. [...] Stambi, suvargusi moteris, ištinusiomis kojomis ir smėlio spalvos suknele, kuri jai netiko nei prie veido, nei prie figūros. Selina gėdijosi jos, paprašė rečiau lankytis, prikišo, kad ji vargo pelė, amžinai nelaiminga, kad nemoka juoktis, mylėti, švęsti. Selina nenorinti, kad Koredelija turėtų tokią močiutę, šitaip paaiškėtų, iš kur kilusi pati. (Lefebvre Delattre 2021: 233)

Vis dėlto, draugystė su Elena buvo tik laikinas Selinos gyvenimo etapas. Draugystė su Elena moteriai buvo būdas išgauti naudos sau. Elena tebuvo patikimas žmogus, su kuriuo galima palikti prižiūrėti dukrą, taip palengvinant asmeninį gyvenimą.

Polis – tiltas iš nelaimingų santykių

Nors Selina romane taip ir netampa tiltu į naująjį gyvenimą, tačiau pažintis su ja Elenai atveria naują ryšį su kitu veikėju-tiltu – su Selinos buvusiu vyru Poliu.

Elenos santykiai su Poliu, kaip ir santykis su vyru Vadimu ar drauge Selina, yra formuojami moters įsivaizdavimų ir vilčių: „Polis yra mano išsipildęs sapnas apie aukštą gražų, kvepiantį aukštą klase, smagiu gyvenimu vyrą prancūzą“ (Lefebvre Delattre 2021: 204). Polis yra Elenos tiltas iš nelaimingos santuokos ir nepavykusios draugystės:

Skaiciuoju tik tas valandas. [...] Valandas kai galiu pabėgti. Pabėgti nuo savęs, Vadimo ir Selinos. [...] Visa tai, kas vyksta, – tai jų kaltė. Jie man nepadėjo, paliko mane, leido kyboti kažkur ore. Jie nepadėjo svetimoje šalyje suskurti savęs iš naujo. Polis man padės. (Lefebvre Delattre 2021: 204)

Santykiai su Poliu tampa užuovėja. Šis veikėjas supažindina Elena su gyvenimu, kuriame ji nėra ribojama vaiko ir vyro. Kurdama romantinius ryšius su Poliu Elena patiria intymumą, kurio ieškojo kituose: „[j]is nori man padėti, esu tikra. Aš jam rūpiu. Gal net įsimylėjo mane? Prisimenu jo pirštus liečiančius mano kūną“ (Lefebvre Delattre 2021: 204). Būdama su Poliu Elena lankosi jo bute, kuris tampa jų intymumo vieta: „Polis pasirodo virtuvėje. Prašau jo dar man įpilti vyno. Kvailai krizenu tarsiu tai būtų pirmas kartas. Jis nuplėšia man palaidinę“ (Lefebvre Delattre 2021: 203). Tačiau ilgainiui Elena pastebi, kad „[š]is butas – parodija“ (Lefebvre Delattre 2021: 204). Polio butas „[n]ykus, sienos tuščios, dėmėtos. Jokios nuotraukos. Jokio paveikslo. Sofa sena, aptriususi [...] Ir dar ta *art deco* stiliaus lentyna, pritvirtina prie sienos. [...] Lentyna kiek pakrypusi. Šalia sienoje – įskilimas. Gerai, kad jis čia kumščiu trenkė, pamaniau, staiga prablaivėjusi (Lefebvre Delattre 2021: 201). Butas be baldų ir kitų interjero detalių neatrodo gyvenamas. Buto būklę galima traktuoti kaip Polio asmenybės atspindį ar pratęsimą. Polis – menininkas be pastovaus darbo, išsiskyręs su žmona, yra nenusipėjamas: „[d]ar naktimis Polis Selinai rašydavo ilgas žinutes su šlykščiais kaltinimais. [...] Toks vulgarumas, tvirtino ji. Kartą paskambinęs graudžiai verkė, net kūkčiojo, bet jai nebuvo jo gaila. Buvo bjauru. Kai Selina užsiminė apie pinigus, jis sušuko, kad ji šiukšlė“ (Lefebvre Delattre 2021: 184). Santykiai su Poliu neišpildo Elenos svajonių. Tariamasis jų ryšys „tebuvo tik viena naktis“ (Lefebvre Delattre 2021: 200).

Ryšys su Paryžiumi, kaip ir santykiai su minėtais veikėjais, yra paremtas Elenos svajonėmis ir iliuzijomis. Kiekvieną kartą, kai Paryžius, Vadimas, Selina, Polis neįgyvendina Elenos lūkesčių, ji pasineria į depresyvią nuotaiką, piktnaudžiauja alkoholiu, grįžta prie bulimijos:

Nenusirengusi palto puolu prie šaldytuvo, susigrūdu į burną didžiulį gabalą kamembero. Paskui suryju paštetą. Randu kažkokių pyragaičių ir juos desperatiškai sukemšu. Atsidarau ančiuvį. [...] Pilvas pučiasi, sunkėja. Dar vandens. Su kiekvienu kąsniu skausmas mažta. Mintys slopsta, nebeužia galvoje. (Lefebvre Delattre 2021: 212)

Elenos noras kvėpuoti kitais, t. y. bandymas susikurti tapatybę klausantis, stebint, kopijuojant kitus, lemia sudėtingą santykį su miestu ir savimi. Gyvendama Paryžiuje, varžoma motinystės, negebėdama patirti laisvo bohemiško gyvenimo Paryžiuje, Elena geba funkcionuoti tik priklausydama nuo kitų. Remiantis Massey, galima teigti, kad gyvendama Paryžiuje Elena negeba įsteigti nepriklausomo (nuo buities, namų, kitų veikėjų ir socialinių vaidmenų) gyvenimo galimybes.

Romane *Kvėpuoti kitais* plėtojama Paryžiaus jungtis su Lietuva. Lietuva – tai Elenos praeities (vaikystės, paauglystės, ankstyvos jaunystės) erdvė. Tuo tarpu Paryžius – tai dabarties ir galimos ateities erdvė. Jungtis su Lietuva formuojama Elenos prisiminimų ir sapnų. Šie prisiminimai svarbūs ir iš literatūros geografijos perspektyvos, nes išplečia romano erdvę už Prancūzijos ribų, ją gilina daugialaikiškumo aspektu. Kaip ir kelionė į Saigoną, prisiminimai apie Lietuvą romane kuria globalaus pasaulio įspūdį.

Lietuvos epizodai romane fragmentiški: autorė nemini miesto mikrorajonų, gatvių, ar kitų objektų pavadinimų, kurie leistų atpažinti konkretų Lietuvos miestą, kuriame gyveno Elena. Fragmentiški praeities epizodai, išsiskleidžiantys sapnuose bei prisiminimuose atskleidžia sudėtingą Elenos santykį su mama: „[j]i neleido namie ją vadinti mama. Ji buvo Ina. Mama tapdavo, kai atsirasdavo kitų, – turėjau nesupainioti, elgtis prie svetimų padoriai. Dabar galiu ją vadinti kaip noriu. Motina Ina man atrodo taikliausiai“ (Lefebvre Delattre 2021: 254). Santykiai su motina Ina, „[n]ekenčiamas darbas, cinikai, prasigėrę, persivartoję draugai ir nedraugai, nevykusios meilės istorijos“ (Lefebvre Delattre 2021: 24) paskatino Eleną išvykti: „tikrai nežinau, kas konkrečiai privertė mane išblaivėti. [...] Ne motinos Inos botagas. Jis stūmė dar giliau murkdytis. Keršyti“ (Lefebvre Delattre 2021: 24). Kaip romane prisipažįsta Elena, ji tapo „bėgūne“ (Lefebvre Delattre 2021: 24). Bėganti paskui kitus (tai ypač atsiskleidžia santykiuose su veikėjais-tiltais), bet kartu ir bėganti nuo praeities: „[k]ai ji man tapo saulę užstojančiu šešėliu, kai atėmė norą tikėti, kad man pavyks, kad išsikapstysiu, turėjo išnykti. Kitaip kur nors uždusti nuo nebepakeliamo slėgio teks man. Ji arba aš“ (Lefebvre Delattre 2021: 253). Tam, kad atsikratytų motinos įtakos, Elena nusprendė apsimesti, kad Lietuvoje gyvenanti motina yra mirusi. Šis melas išaiškėja kelionėje iš Morzino: „Ji negali grįžti. Negali, ir viskas. Vadimas įlindo ten, kur neder. Turbūt rado tėvo numerį mano telefone. Paskambino. Sužinojo tiesą“ (Lefebvre Delattre 2021: 254).

Trauminiai prisiminimai apie komplikuotus santykius su motina Ina veikia Eleną ir jai apsigyvenus Paryžiuje. Elena taip ir neišsilaivina iš vaikystės žalojančių patirčių, o tai turi įtakos jos santykiams su kitais veikėjais. Jos trauminis atsakas – ieškoti paramos kituose. Vis dėlto, literatūros geografija ir feministinės perspektyva siūlo papildomų įžvalgų. Praeities patirtys nulemia ne tik prisiminimus, bet ir Paryžiaus patyrimą. Vaikystės svajonių miestas, iš tikrųjų, yra motinos Inos svajonių miestas:

– Tu vieną dieną gyvensi Paryžiuje, – pridūrė. Žvilgsnis keistai juodas. Akys dega. – Ten viskas kitaip. Ten rožinis gyvenimas.

Ji ir „rožinis“ man niekaip nederėjo. Ji turbūt, kaip visada, piktai ironizuoja. Patraukiau pečiais. Mintyse pasakiau: „Ir dar su geru prancūzu. Kaip tu ir norėjai. Ar ne, Ina?“ (Lefebvre Delattre 2021: 29)

Eleną riboja ne tik jai priskirti socialiniai vaidmenys. Persikraustydama į Paryžių Elena vis dar gyvena pagal Inos lūkesčius, kito jai suplanuotą gyvenimą. Tai skatina Elenos vidinį konfliktą – gyvendama svajonių mieste, ji nepatiria svajonių gyvenimo. Ši emocinė disjunkcija lemia tai, kad ji negeba įsiliesti į vietinių paryžiečių bendruomenę, įgyti individualių miesto patirčių ir galiausiai – įsivietinti.

Kvėpuoti kitais erdvė ir potencialūs intertekstai

Trečiajame žemėlapyje išryškėja, kad prieš atkeliaudama į Prancūziją, pasakotoja daro lankstą per Vietnamą ir apsistoja Saigone. Saigone pasakotoja susitinka su būsimu sutuoktiniu Vadimu: „O jis ramino. Glostė petį. Taisė palaidus platininius plaukus. Pakėlė nukritusią suknelės petnešą. Gėrėjosi padūmavusiomis katės akimis. Sakė, kad išgelbės mane. Man to dar niekas nebuvo žadėjęs“ (Lefebvre Delattre 2021: 27). Saigonas Elenai tampa ne tik išsilaisvinimo nuo motinos įtakos vieta, bet ir atsipalaidavimo, nevaržomos laisvės vieta. Saigone, kartu su prancūze Koko, Elena gali leisti sau elgtis kaip nori: „[s]tojuosi. Įsirėžusi traukiu antro vyno butelio kamštį. Jau, atrodo, beviltiška. Teks daužti kaklelį. *Done!* Delnas kruvinas, nulaižiau kraują, įpilu. Taurės sklidinios, raudonas it mano kraujas skystis“ (Lefebvre Delattre 2021: 26).

Tik po susipažinimo su Vadimu Elena išdrįsta iškelti su juo į Prancūziją: „Saigone užtrukau dvejus metus. [...] Esu nebe viena. Šalia manęs Vadimas“ (Lefebvre Delattre 2021: 28). Lankstas per Saigoną reikšmingas, nes tik išsivadavusi nuo motinos įtakos Elena pagaliau išdrįsta susikurti gyvenimą svajonių šalyje, kartu su vyriu, atveriančią jai kelią.

Kita vertus, Saigonas yra reikšmingas miestas ir romano autorei. Lefebvre Delattre šešerius metus keliavo po Vietnamą ir savo patirtis aprašė knygoje *Šešeri metai Saigone. Nepamirštas gyvenimas Vietname* (2015). Tai, kad Saigonas paminėtas ir romane suponuoją dialogą su pirmuoju autorės kūrinio, tačiau pati autorė šios sąsajos neįvardija. Kvėpuoti kitais minimi ir kiti XX a. rašytojai, pavyzdžiui Ernestas Hemingway'us, tačiau vienkartinį autoriaus paminėjimas romane dar nesuponuoja intertekstinio ryšio. Kitaip nei *Anglų kalbos žodyne*, *Kvėpuoti kitais* intertekstiniai ryšiai nefunkcionuoja kaip platesnę literatūrinę prasmę kuriančios trajektorijos. Verta pabrėžti, kad šios įžvalgos yra subjektyvios, todėl kiti skaitytojai gali įžvelgti kitus intertekstus.

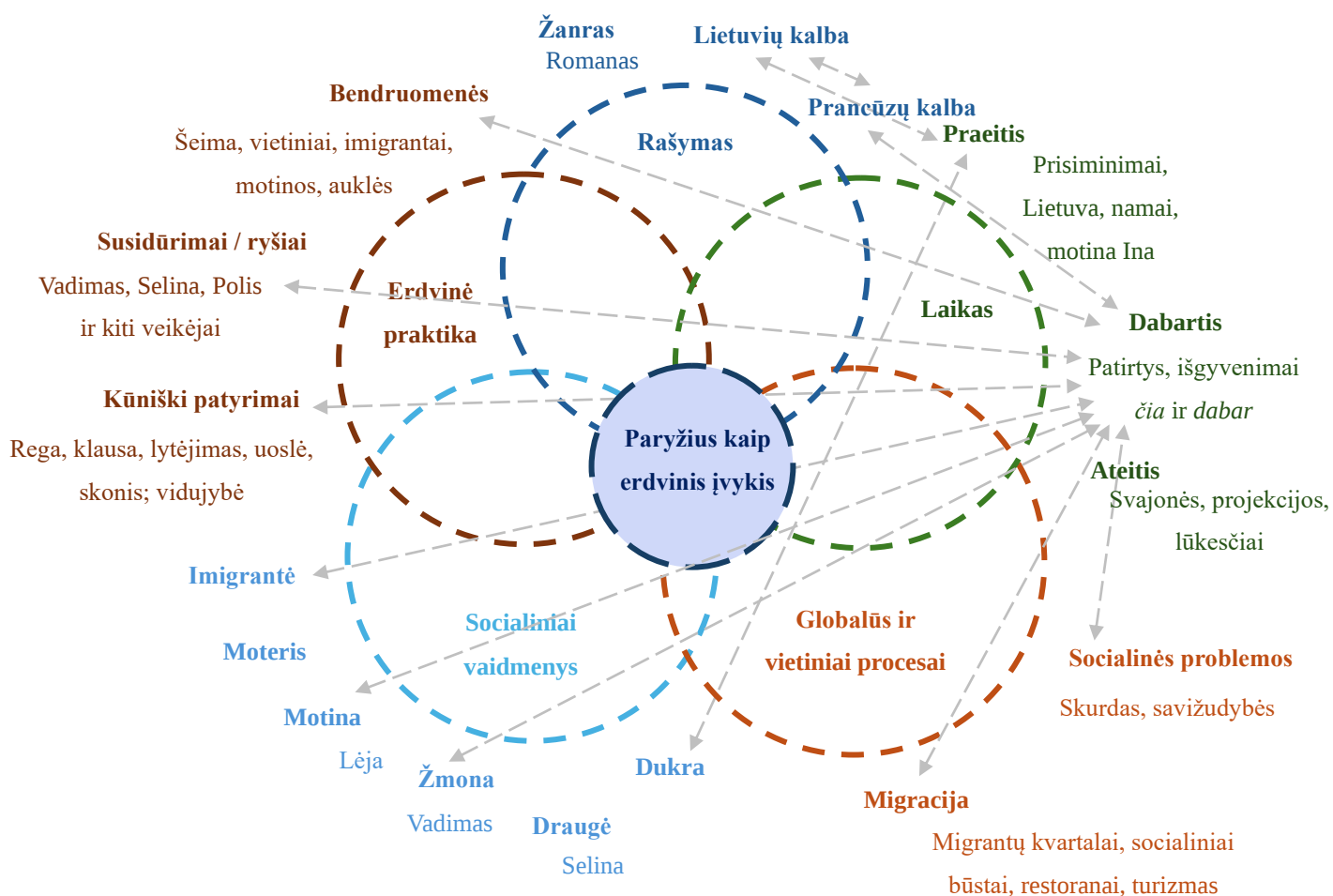
Vis dėlto, Saigonas išlieka pasakojimui reikšmingas. Šis miestas tampa pasakotoją transformuojančia erdve. Vieniša, nuo praeities bėganti pasakotoja Saigone transformuojasi į laisvą,

meilę atradusią moterį. Romane *Kvėpuoti kitais*, Saigonas, kitaip nei Paryžius, yra nevaržomų miesto patirčių, išsilaisvinimo ir atradimų miestas.

Kvėpuoti kitais Paryžius kaip erdvinis įvykis

Kvėpuoti kitais Paryžius kaip erdvinis įvykis susideda iš šių esminių sluoksnių: rašymo, Elenos erdvinės praktikos, socialinių vaidmenų, vietinių ir globalių procesų, laiko. Šie sluoksniai atvaizduoti žemiau esančioje scheme. Šiuos sluoksnius galima išskirti kaip esmines autorės erdvės rašymo strategijos dedamąsias. Elena siūlo subjektyvų požiūrį į realybę, miestą, pasaulį, todėl Paryžius romane atkuriamas kaip unikalus, subjektyvaus moters suvokimo formuojamas reiškiny.

2 schema. *Kvėpuoti kitais* Paryžius kaip erdvinis įvykis

Parengta darbo autorės remiantis Hones 2014, Lefebvre Delattre 2021.

Pirmasis sluoksnis nurodo į rašymą. *Kvėpuoti kitais* – tai romanas, kuriame pirma aprašomos Elenos kelionės patirtys ir tik vėliau bandymai įsivietinti svetimame mieste. Tai, kad romanas

parašytas remiantis autorės asmeninėmis stebėjimo patirtimi nurodo, kad kūrinys susiduria faktinė tikrovė ir fikcija. Todėl Paryžius rašymo metu sukuriama kaip trečioji erdvė.

Antrasis schemos dėmuo, žymintis erdvinę praktiką yra nulemtas subjektyvių Elenos patirčių. Elenai naviguojant mieste Paryžiaus „veidas“ nuolatos keičiasi. Santykį su miestu formuoja moters kūniški patyrimai, išgyvenami jausmai, jos susidūrimai su kitais romano veikėjais ir bandymas pritapti, įsiliesti į Paryžiaus bendruomenių gretas. Jos erdvinės patirtys romane yra aktyviai išjaučiamos emociniu ir jutiminiu lygmenimis.

Kitas dėmuo, kuris susijęs su pasakotojos perspektyva, tai pasakotojai priskirti (arba jos sau priskiriami) socialiniai vaidmenys. Paryžių Elena suvokia iš moteriškos perspektyvos, kuri taip pat susijusi su jos buvimu motina, žmona ir imigrante. Romane šie socialiniai vaidmenys persidengia, tiesiogiai veikia fizines galimybes tyrinėti miestą.

Romano dalys, kuriose Elena susiduria su kitais migrantais (auklėmis, turgaus prekeiviais, turistais). Paryžius nėra nuo globalių ekonominių, socialinių ir kitų procesų izoliuota lokacija. Mieste klesti turizmas, įvairiais maisto produktais iš užsienio prekiaujama turguje, mieste gausu įvairiausios pasaulio virtuvės restoranų.

Paskutinis dėmuo, kurį verta išskirti aiškinantis Paryžiaus kaip romaninio erdvinio įvykio reiškinį yra laikas. Laiko patyrimas lemia tai, kad Elenos santykis su Paryžiumi formuojamas jos praeities patyrimu, ypač trauminių santykių su motina Ina, kurie vis dar gyvi jos paryžietiškoje dabartyje. Dabartinės miesto patirtys yra jos bandymai išeiti iš kasdienybės erdvių ir tradicinių maršrutų, patirti Paryžių be apribojimų. Ateitis formuojama Elenos svajonių, projekcijų ir lūkesčių. Paryžius – tai ir dabarties vieta, atsiskleidžianti santykyje su praeitimi ir ateitimi.

Šiuos sluoksnius atvaizdavus grafiškai išryškėja, kaip jie persidengia ir sąveikauja tarpusavyje. Išvardinti sluoksniai nurodo, kad Paryžius romane *Kvėpuoti kitais* (kaip ir Hones tyrinėjamas Niujorkas romane *Taip sukasi pasaulis nuostabus bei* Sidnėjus *Anglų kalbos žodyne*) yra daugiasluoksnis, ryšių ir sąveikų formuojamas miestas. Paryžius kaip erdvė yra porėtas ir takus. Šias jo savybes schemoje atspindi punktyru žymėtos linijos.

IŠVADOS

Cicėnaitės *Anglų kalbos žodyno* ir Lefebvre Delattre *Kvėpuoti kitais* svetimo miesto analizė atskleidė dvi skirtingas sąveikos su svetimu miestu, jo patyrimo bei įsivietinimo jame strategijų versijas.

Analizė buvo atlikta remiantis šiuolaikinės (literatūros) geografijos teorijoje įsigalėjusia erdvės samprata, akcentuojančia, kad miestas – tai dinamiškas, nuolat kintantis, vietinių ir globalių srovių skrodžiamas erdvinis darinys. Dinamiškam miesto gyvenimui aptarti parankiausios yra sąvokos, numanančios reiškinių mobilumą, – tokios kaip ryšiai, sąveikos, tinklai, nesąmoningumas, emocijos, subjektyvus patyrimas. Urbanistinė geografijos teorija numano, kad įvairūs miesto veikėjai – žmonės, kiti gyvi padarai, negyvi daiktai, komunikacijos – funkcionuoja savo režimais, bet kartu paklusdami skirtingiems miesto ritmams, srautams, veikiami įtampų, išgyvendami konfliktus, ir visgi drauge formuodami bendrą gyvenamą erdvę. Dėl tokios miesto sampratos analizėje buvo susitelkta ne tiek į miestų reprezentaciją, kiek į pagrindinių veikėjų erdvės praktikas ir strategijas – miesto patyrimus jauslėmis, emocijomis, intelektualiai, bei įsirašymą į erdvinius socialinius tinklus. Patirtis ir veikimas mieste, santykių mezgimas su jo architektūrine ir socialine realybe bei žmonėmis – tai pagrindiniai romaninio pasakojimo elementai, kurių dėka autorės sukuria svetimo miesto vaizdinį. Literatūros geografijos terminais kalbant, imigrančių veikėjų istorijų pasakojimas *erdvę parašo*.

Susidūrimas su svetimu miestu romanuose sukelia moters ir miesto konfliktą, kurio akivaizdoje išryškėja nelygus galios santykis: mažas žmogus vs. didelis miestas. Veikėjoms tai kelia susidomėjimą, bet ir emocinę frustraciją, skatina ieškoti būdų kaip šį konfliktą išspręsti, prisitaikyti, įsivietinti. Nors abiejuose romanuose aprašomos moters imigrantės įsivietinimo svetimame mieste patirtys, tačiau urbanistinė erdvė juose vaizduojama skirtingai dėl autorėms būdingo erdvės rašymo subjektyvumo. Galima kalbėti apie dvi skirtingas autorių erdvės rašymo strategijas.

Cicėnaitės romanas – žodynas, kuriame kiekvienas žodis reiškia veikėjos perėjimą į kitą būseną (*broken, childfree, damaged, homesick, yearning* ir kt.), o kartu – žemėlapis, kurį brėžia pasakotojos kelionė su vyru per Australijos angliakasių miestukus. Žodyno forma lemia, kad erdvė pasakojime persipina su kalbos refleksija. Romanas *Kvėpuoti kitais* – tai intymi moters bandymo įsivietinti Paryžiuje istorija. Šio romano pasakojimas išskirtinai orientuotas į kūniškus patyrimus ir jų refleksiją. Patirtys mieste dažnai fiksuojamos kaip kontrastingos, vyksta per tarpasmeninius santykius, skatinančius gilius vidinius psichinius ir emocinius išgyvenimus. Taigi, *Anglų kalbos žodyno* erdvė paženklinta refleksyvumo, o *Kvėpuoti kitais* – jutiminė, emocinė.

Anglų kalbos žodyne Australijos peizažas tampa erdve, stimuliuojančia svarstyti apie prarastus namus ir alternatyvaus gyvenimo galimybes. Šiame romane erdvė yra tranzitinė. Sidnėjus bei kiti

Naujojo Pietų Velso miestai suvokiami kaip tranzitinės stotelės pasakotojos vidinės geografijos paieškose. Erdvė suskaidyta į skirtingus darinius: Sidnėjus, su juo kontrastuojantys Naujojo Pietų Velso miesteliai, prisiminimuose atgimstantis Vilnius, kitų veikėjų gimtosios vietos. *Kvėpuoti kitais* erdvė juntama kaip varžanti, daranti spaudimą. Tai būdinga ne tik viešoms erdvėms, bet ir privačioms, asmeninėms. Erdvės patyrimą nuolatos lydintis diskomfortas skatina veikėją ieškoti būdų, kaip iš tokių erdvių ištrūkti.

Cicėnaitės romane aprašoma kelionė, kuri kartu yra ir pasakotojos savęs (per)kūrimo procesas, bandymas save suvokti esant *tarp*: tarp lietuvių ir anglų kalbos, tarp Vilniaus ir Sidnėjaus, tarp praeities ir dabarties, tarp buvimo centre ir periferijoje, bet niekada fiksuotoje vietoje. Buvimas *tarp* suvokiamas per santykį su kitu. Sidnėjus apmąstomas per santykį su Vilniumi ir mažaisiais Naujojo Pietų Velso miesteliais, tapatybė – per santykį su anglų ir lietuvių kalba. Norint suvokti santykį su svetimu miestu, pasakotojai iš pradžių reikia miestą patirti, todėl ji vaikšto, keliauja, tyrinėja, apmąsto. Romano pasakotoją galima būtų apibūdinti kaip unikalią *flâneur*, gebančią laisvai keliauti ir pažinti, tačiau netaikančią aplinkai ir kitiems aproprijuojančio vyriško žvilgsnio.

Kvėpuoti kitais pasakotojos (ir kitų veikėjų) asmeninės ir erdvinės patirtys neatsiejamos nuo *kito*. Nuolatinis savo asmeninės erdvės pažeidžiamumo pojūtis, būtinybė taikytis prie kitų lemia tai, kad individuali egzistencija mieste yra beveik neįmanoma. Tyrinėdama miestą Elena jaučiasi nuolatos stebima kito, todėl nėra ir negali tapti *flâneur*. Paryžius romane ne tik architektūriškai organizuota tanki erdvė, bet ir socialinė struktūra, apribojanti ne tik judėjimą, bet ir įsivietinimą.

Abiejų romanų pasakojimas sugriauna stereotipinį miestų, kuriuose vyksta veiksmas, vaizdinį populiarioje sąmonėje ir kultūroje. *Anglų kalbos žodyne* Sidnėjus nėra tik kurortinis, amžiną vasarą žadantis miestas, kaip ir *Kvėpuoti kitais* Paryžius nėra „meilės miestas“. Abiejuose romanuose erdvės ir tapatybės transformacijos koreliuoja tarpusavyje. *Anglų kalbos žodyno* atveju, kelionė po Australiją transformuoja pasakotojos santykį su Sidnėjumi. Miestas tampa namais, kurių pasiilgstama. Tuo tarpu *Kvėpuoti kitais* ryšys tarp moters ir Paryžiaus taip ir lieka neaiškus.

Anglų kalbos žodyno ir *Kvėpuoti kitais* pasakojimai gali būti interpretuoti kaip autorių savęs rašymo, Cixous prasme, produktai. Romanų autorės rašo apie moteris ne kaip apie objektą, bet iš subjektyvios perspektyvos, įtraukdamos kūniškas patirtis. Abiejų romanų pasakojimas priešinasi griežtai struktūruotam linijiniam vystymui. Romanuose vyraujantis subjektyvumas nulemia ne tik skirtingas erdvės rašymo, bet ir autorių savęs rašymo erdvės pagrindu strategijas.

Įtampa tarp lietuvių ir anglų kalbos *Anglų kalbos žodyne* lemia tai, kad pasakotojos tapatybė, kaip ir erdvė yra nuolatos besikeičianti. *Kvėpuoti kitais* savęs rašymas paremtas „kvėpavimu kitais“, kitų veikėjų istorijomis. Abi autorės rašo siekdamos ne pasakojimo atomazgos, kūrinio užbaigtumo, bet būdo tapatybei išsiskleisti per pasakojimą. Skaitytojui suteikiama galimybė ne tik atpažinti, bet ir tyrinėti, patirti ir išgyventi miestus kartu su pasakotojomis.

Abu romanai galėtų būti įvardinti ne tik kaip unikalūs savęs rašymo per erdvę, bet ir kaip originalūs geografinio diskurso pavyzdžiai. Tai atveria tolimesnę perspektyvą išsamesnei romanų analizei, į kurią galima įtraukti skaitytojų recepciją, intertekstų analizę. Į tyrimą galima būtų įtraukti ir kitus lietuvių moterų autorių romanus. Kiekybiškai platesnis tyrimas atvertų galimybę kurti atskirą lietuvių moterų literatūros žemėlapi.

ŠALTINIAI IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Šaltiniai:

Cicėnaitė, A. 2022. *Anglų kalbos žodynas*. Vilnius: Alma littera.

Vilimaitė Lefebvre Delattre, V. 2021. *Kvėpuoti kitais*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Literatūra:

Amin, A., Thrift, N. 2002. *Cities: Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press.

Cixous, H. 1976. The Laugh of the Medusa. Vert. Keith Cohen, Paula Cohen. *Signs*, 1 (4), 875–893.

Cidzikaitė, D. 2023. Metų knygos laureatė Akvilina Cicėnaitė: vienas kitam galime būti nesuprantami, net kai gyvename arti vienas kito. *Lrt.lt*, 2023–07–06.

<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2027878/metu-knygos-laureate-akvilina-cicenaite-vienas-kitam-galime-buti-nesuprantami-net-kai-gyvename-arti-vienas-kito> [žiūrėta 2024–01–08].

Danselow, R. 2018. Rahid Taha Obituary. *The Guardian*, 2018–09–13.
<https://www.theguardian.com/music/2018/sep/13/rachid-taha-obituary> [žiūrėta 2025–04–08].

Frank, E. Iškvėpuota istorija apie save. *Šiaurės Atėnai*, 2022–09–09.
<http://www.satenai.lt/2022/09/09/iskvepuota-istorija-apie-save/> [žiūrėta 2025–03–15].

Hones, S. 2014. *Literary Geographies: Narrative Space in “Let the Great World Spin”*. New York: Palgrave Macmillan.

Hones, S. 2022. *Literary geography*. New York: Routledge.

Hones, S. 2025. Relational Literary Geographies. *The Routledge Handbook of Literary Geographies*. Red. Neal Alexander, David Cooper. London & New York: Routledge, 30–39.

Jonušys, L. 2023. Žodyno lietuviškumas. *Šiaurės Atėnai*, 2023–03–24.
<http://www.satenai.lt/2023/03/24/zodyno-lietuviskumas/> [žiūrėta 2025 04–17].

Kavaliauskaitė, A. 2023. *Erdvės ir personažo santykis Valdo Papievio Paryžiaus romanuose*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Klages, M. 2007. Helene Cixous and “The Laugh of the Medusa”. *Literary Theory: A Guide for the Preplexed*. London, New York: Continuum International Publishing Group, 875–893.

Kolevskienė, Ž. 2016. Lietuvių diasporos tyrimų kelias: tarp lokališkumo ir mobilumo. *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 1 (11), 97–107.

Kryževičienė, J. 2022. Ką man skaityti? Vita Vilimaitė: parašiusi knygą „Kvėpuoti kitais“ dar stipriau įsikibau į savo šaknis. *Lrt.lt*, 2022–08–05.

<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000227941/ka-man-skaityti-vita-vilimaite-parasiusi-knyga-kvepuoti-kitais-dar-stipriau-isikibau-i-savo-saknis> [žiūrėta 2024–01–08].

LRT.lt. 2022. Romaną „Anglų kalbos žodynas“ išleidusi Akvilina Cicėnaitė: kiekvienas žodis atsinešė savo istoriją. *LRT.lt*, 2022–06–10.

<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1716452/romana-anglu-kalbos-zodynas-isleidusi-akvilina-cicenaite-kiekvienas-zodis-atsinese-savo-istorija> [žiūrėta 2023–06–07].

Massey, D. 1994. *Space, place and Gender*. Cambridge: Polity Press with Blackwell Publishers.

Massey, D., 2005. *For Space*. London: SAGE Publications.

McCann, C. 2009. *Let the Great World Spin*. New York: Random House Trade Paperbacks.

Poe, E. A. 2020. Varnas. *Nevermore. Didysis iliustruotas poezijos rinkinys*. Vert. Algimantas Zeikus. Kaunas: Obuolys, 162–199.

Mikulskaitė, E. 2023. Vienu sakiniu per daug. *Literatūra ir menas*, 3772 (12), 2023–06–23. <https://literaturairmenas.lt/literatura/egle-mikulskaite-vienu-sakiniu-per-daug> [žiūrėta 2024–06–07].

Pulkauninkė, I. 2024. (Ne)traumuotos tapatybės formavimosi pėdsakais: diasporos literatūros kūrėjų kartų refleksija remiantis Jacques'o Lacano teorijomis. *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 37 (1), 133–145.

Rose, G. 1993. *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge: Polity Press, 1–16.

Simmel, G. 2007. *Sociologija ir kultūros filosofija*. Vert. Albinas Lozuraitis. Vilnius: Margi raštai, 281–299.

Stankevičiūtė, R. 2002. Lietuvės ir prancūzo meilė virto romanu su prieskoniais. *Lrytas.lt*. 2022–08–21. <https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/likimai/2022/08/21/news/lietuves-ir-prancuzo-meile-virto-romanu-su-prieskoniais-24283650> [žiūrėta 2025–03–25].

Taha, R. 1993. *Ya Rayah*. Vert. Kabylia213. <https://lyricstranslate.com/en/ya-rayah-oh-traveler.html> [žiūrėta 2025–04–20].

Vidugirytė, I. 2024. Miestas kitaip: erdvė Giedros Radvilavičiūtės esė „Racionalūs sprendimai“. *Semiotika*, 19, 2024–12–26. <https://doi.org/10.15388/Semiotika.2024.9> [žiūrėta 2025–03–14].

SUMMARY

Combining the concepts of literary geography, critical feminist geography and feminist literature critique, the master's thesis analyses urban novels by Lithuanian women authors written abroad: Akvilina Cicėnaitė's *Anglų kalbos žodynas* (2022) and Vita Vilimaitė Lefebvre Delattre's *Kvėpuoti kitais* (2021). Cicėnaitė moved to Sydney, and Lefebvre Delattre moved to Paris. The authors' encounter with another culture and environment inspired the ideas for a new novel, in which the main character, having encountered a foreign city, seeks to settle in it. This master's thesis is the first attempt to describe women's experiences in the city based on a combined interdisciplinary approach of Humanities and Social sciences.

In the master's thesis, a foreign city is treated not as a backdrop for the plot to unfold, but rather as a constantly changing space shaped by connections and encounters. The urban space is shaped by the individual experiences of women. The characters try to tame an unfamiliar city by walking, travelling, creating connections with other characters in the novels, and reflecting on their experiences. As the main characters explore cities or travel beyond their borders, more and more places and stories are revealed. Space in these novels is recreated comprehensively, using sight, hearing, touch, taste, and smell.

The aim of the work is to reveal the relationship of the main female characters with a foreign city, thus highlighting the authors' strategies of space writing.

The theoretical part discusses the concept of the city in literature, while comparing the old and new geographical perspectives, highlighting the importance of feminist literature critique for studying women's urban novels, and presenting the concept of the novel as a spatial event. The modern geographical perspective suggests perceiving cities not as objects recognizable to readers by mentioning recognizable streets, architecture, and monuments, but as open spatial formations formed by the individual experiences of the literature characters. The city in literature is considered a third space, formed by the author's real experiences and creative processes.

The relationship between a woman and a foreign city is analysed in the second part of the master's thesis. This part distinguishes what forms space in these literature works, concentrating on the interaction of the main female characters of the novel with the city, their experiences, and sensations. In the *Anglų kalbos žodynas*, the city is "tamed" after resolving the main character's internal conflict. In *Kvėpuoti kitais*, the character's experience of the city is limited by assigned

social roles and her immigrant status. In both novels, the space of Sydney and Paris is multilayered. It is formed by the writing, the spatial practices of the main characters, social roles, global and local processes, and time. Based on the analysis, schemes of Sydney and Paris as spatial events in literature are presented.

Based on the analysis of *Anglų kalbos žodynas* and *Kvėpuoti kitais*, it can be distinguished that Sydney and Paris are sensory spaces, constantly recreated by the narrative. Meanwhile, place in both novels is related to past experiences and memories. The space in *Anglų kalbos žodynas* is perceived as transitory, shaped by the narrator's subjectivity. The space in *Kvėpuoti kitais* is dense, shaped by the establishment of new connections and the interaction of characters. Space in these novels is perceived as a process. Both novels can be treated as unique examples of writing oneself through space.